۳۱۲۹

یوم یعنی روز	ماہ جنوری ۱۸۴۹ عیسوی	ماہ پوس ۱۲۵۵ بنگالہ	ماہ پوس ۱۲۵۶ فصلی	ماہ پوس ۱۲۵۶ ولایتی	ماہ پوس سنبت ۱۹۰۵ ہندی	شہر صفر ۱۲۶۵ سنہ ۱۲ جلوس والا
دوشنبہ	۱	۱۹	۲۲	۲۰	۷ سودی	۵
سہ شنبہ	۲	۲۰	۲۳	۲۱	۸	۶
چہارشنبہ	۳	۲۱	۲۴	۲۲	۹	۷
پنجشنبہ	۴	۲۲	۲۵	۲۳	۱۰	۸
جمعہ	۵	۲۳	۲۶	۲۴	۱۱	۹
شنبہ	۶	۲۴	۲۷	۲۵	۱۲	۱۰
یکشنبہ	۷	۲۵	۲۸	۲۶	۱۳	۱۱
دوشنبہ	۸	۲۶	۲۹	۲۷	۱۵	۱۲
سہ شنبہ	۹	۲۷	۱ ماگھ	۲۸	۱ ماگھ بدی	۱۳
چہارشنبہ	۱۰	۲۸	۲	۲۹	۲	۱۴
پنجشنبہ	۱۱	۲۹	۳	۳۰	۳	۱۵
جمعہ	۱۲	۳۰	۴	۱ ماگھ	۴	۱۶
شنبہ	۱۳	۱ ماگھ	۵	۲	۵	۱۷
یکشنبہ	۱۴	۲	[illegible]	۳	۶	۱۸
دوشنبہ	۱۵	۳	۷	۴	۷	۱۹
سہ شنبہ	۱۶	۴	۸	۵	۸	۲۰
چہارشنبہ	۱۷	۵	۹	۶	۹	۲۱
پنجشنبہ	۱۸	۶	۱۰	۷	۱۰	۲۲
جمعہ	۱۹	۷	۱۱	۸	۱۰	۲۳
شنبہ	۲۰	۸	۱۲	۹	۱۱	۲۴
یکشنبہ	۲۱	۹	۱۳	۱۰	۱۲	۲۵
دوشنبہ	۲۲	۱۰	۱۴	۱۱	۱۳	۲۶
سہ شنبہ	۲۳	۱۱	۱۵	۱۲	۱۴	۲۷
چہارشنبہ	۲۴	۱۲	۱۶	۱۳	۱۵	۲۸
پنجشنبہ	۲۵	۱۳	۱۷	۱۴	۱ ماگھ سودی	۲۹
جمعہ	۲۶	۱۴	۱۸	۱۵	۲	غرہ ربیع الاول
شنبہ	۲۷	۱۵	۱۹	۱۶	۳	۲
یکشنبہ	۲۸	۱۶	۲۰	۱۷	۴	۳
دوشنبہ	۲۹	۱۷	۲۱	۱۸	۵	۴
سہ شنبہ	۳۰	۱۸	۲۲	۱۹	۶	۵
چہارشنبہ	۳۱	۱۹	۲۳	۲۰	۷	۶

یوم	ماه فروری سنه ۱۸۴۹ عیسوی	ماه ماگهه سنه ۱۲۵۵ بنگله	ماه ماگهه سنه ۱۲۵۶ فصلی	ماه ماگهه سنه ۱۲۵۶ ولایتی	ماه ماگهه سنبت ۱۹۰۵ هندی	ربیع الاول سنه ۱۲۶۵ سنه ۱۲ جلوس والا
پنجشنبه	۱	۲۰	۲۴	۲۱	۸	۷
جمعه	۲	۲۱	۲۵	۲۲	۱۰	۸
شنبه	۳	۲۲	۲۶	۲۳	۱۱	۹
یکشنبه	۴	۲۳	۲۷	۲۴	۱۲	۱۰
دوشنبه	۵	۲۴	۲۸	۲۵	۱۳	۱۱
سه شنبه	۶	۲۵	۲۹	۲۶	۱۴	۱۲
چارشنبه	۷	۲۶	۳۰	۲۷	۱۵	۱۳
پنجشنبه	۸	۲۷	اپهاگن	۲۸	اپهاگن بدی	۱۴
جمعه	۹	۲۸	۲	۲۹	۲	۱۵
شنبه	۱۰	۲۹	۳	اپهاگن	۳	۱۶
یکشنبه	۱۱	اپهاگن	۴	۲	۴	۲
دوشنبه	۱۲	۲	۵	۳	۵	۱۸
سه شنبه	۱۳	۳	۶	۴	۶	۱۹
چارشنبه	۱۴	۴	۷	۵	۷	۲۰
پنجشنبه	۱۵	۵	۸	۶	۸	۲۱
جمعه	۱۶	۶	۹	۷	۹	۲۲
شنبه	۱۷	۷	۱۰	۸	۱۰	۲۳
یکشنبه	۱۸	۸	۱۱	۹	۱۱	۲۴
دوشنبه	۱۹	۹	۱۲	۱۰	۱۲	۲۵
سه شنبه	۲۰	۱۰	۱۳	۱۱	۱۳	۲۶
چارشنبه	۲۱	۱۱	۱۴	۱۲	۱۳	۲۷
پنجشنبه	۲۲	۱۲	۱۵	۱۳	۱۴	۲۸
جمعه	۲۳	۱۳	۱۶	۱۴	۱۵	۲۹
شنبه	۲۴	۱۴	۱۷	۱۵	۲ پهاگن سودی	۳۰
یکشنبه	۲۵	۱۵	۱۸	۱۶	۳	غره ربیع الثانی[1]
دوشنبه	۲۶	۱۶	۱۹	۱۷	۴	۲
سه شنبه	۲۷	۱۷	۲۰	۱۸	۵	۳
چارشنبه	۲۸	۱۸	۲۱	.۱۹	۶	۴
مصر						

فاتحه دوازدهم ربیع الاول

(شیوراتری ۱۴ پهاگن بدی)

یوم	ماہ مارچ سنہ ۱۸۴۹ عیسوی	ماہ پھاگن سنہ ۱۲۵۵ بنگلہ	ماہ پھاگن سنہ ۱۲۵۶ فصلی	ماہ پھاگن سنہ ۱۲۵۶ ولایتی	ماہ پھاگن سنبت ۱۹۰۵ ہندے	ربیع الثانی ۱۲۶۵ سنہ ۱۲ جلوس والا
پنجشنبہ	۱	۱۹	۲۲	۳۰	۷	۵
جمعہ	۲	۲۰	۲۳	۲۱	۸	۶
شنبہ	۳	۲۱	۲۴	۲۲	۹	۷
یکشنبہ	۴	۲۲	۲۵	۲۳	۱۰	۸
دوشنبہ	۵	۲۳	۲۶	۲۴	۱۱	۹
سہ شنبہ	۶	۲۴	۲۷	۲۵	۱۲	۱۰
چارشنبہ	۷	۲۵	۲۸	۲۶	۱۳	۱۱
پنجشنبہ	۸	۲۶	۲۹	۲۷	۱۴	۱۲
جمعہ	۹	۲۷	اچیت	۲۸	اچیت بدی	۱۳
شنبہ	۱۰	۲۸	۲	۲۹	۲	۱۴
یکشنبہ	۱۱	۲۹	۳	۳۰	۲	۱۵
دوشنبہ	۱۲	۳۰	۴	اچیت	۳	۱۶
سہ شنبہ	۱۳	اچیت	۵	۲	۴	۱۷
چارشنبہ	۱۴	۲	۶	۳	۵	۱۸
پنجشنبہ	۱۵	۳	۷	۴	۶	۱۹
جمعہ	۱۶	۴	۸	۵	۷	۲۰
شنبہ	۱۷	۵	۹	۶	۸	۲۱
یکشنبہ	۱۸	۶	۱۰	۷	۹	۲۲
دوشنبہ	۱۹	۷	۱۱	۸	۱۰	۲۳
سہ شنبہ	۲۰	۸	۱۲	۹	۱۱	۲۴
چارشنبہ	۲۱	۹	۱۳	۱۰	۱۲	۲۵
پنجشنبہ	۲۲	۱۰	۱۴	۱۱	۱۳	۲۶
جمعہ	۲۳	۱۱	۱۵	۱۲	۱۴	۲۷
شنبہ	۲۴	۱۲	۱۶	۱۳	۱۵	۲۸
یکشنبہ	۲۵	۱۳	۱۷	۱۴	اچیت سنبت ۱۹۰۶	۲۹
دوشنبہ	۲۶	۱۴	۱۸	۱۵	۳	۳۰
سہ شنبہ	۲۷	۱۵	۱۹	۱۶	۳	جمادی الاول
چارشنبہ	۲۸	۱۶	۲۰	۱۷	۴	۲
پنجشنبہ	۲۹	۱۷	۲۱	۱۸	۵	۳
جمعہ	۳۰	۱۸	۲۲	۱۹	۶	۴
شنبہ	۳۱	۱۹	۲۳	۲۰	۷	۵

یوم	ماه اپریل سنه ۱۸۴۹ عیسوی	ماه چیت سنه ۱۲۵۵ بنگله	ماه چیت سنه ۱۲۵۶ فصلی	ماه چیت سنه ۱۲۵۶ ولایتی	ماه چیت سنبت ۱۹۰۶ هندے	جمادی الاول سنه ۱۲۶۵ ۱۲ جلوس والا
یکشنبه	۱	۲۰	۲۴	۲۱	۹	۶
دوشنبه	۲	۲۱	۲۵	۲۲	۱۰	۷
سه شنبه	۳	۲۲	۲۶	۲۳	۱۱	۸
چهارشنبه	۴	۲۳	۲۷	۲۴	۱۲	۹
پنجشنبه	۵	۲۴	۲۸	۲۵	۱۳	۱۰
جمعه	۶	۲۵	۲۹	۲۶	۱۴	۱۱
شنبه	۷	۲۶	۳۰	۲۷	۱۵	۱۲
یکشنبه	۸	۲۷	اپیساک	۲۸	اپیساک بدی	۱۳
دوشنبه	۹	۲۸	۲	۲۹	۲	۱۴
سه شنبه	۱۰	۲۹	۳	۳۰	۳	۱۵
چهارشنبه	۱۱	۳۰	۴	اپیساک	۴	۱۶
پنجشنبه	۱۲	اپیساک ۱۲	۵	۲	۵	۱۷
جمعه	۱۳	۲	۶	۳	۶	۱۸
شنبه	۱۴	۳	۷	۴	۶	۱۹
یکشنبه	۱۵	۴	۸	۵	۷	۲۰
دوشنبه	۱۶	۵	۹	۶	۸	۲۱
سه شنبه	۱۷	۶	۱۰	۷	۹	۲۲
چهارشنبه	۱۸	۷	۱۱	۸	۱۰	۲۳
پنجشنبه	۱۹	۸	۱۲	۹	۱۰	۲۴
جمعه	۲۰	۹	۱۳	۱۰	۱۲	۲۵
شنبه	۲۱	۱۰	۱۴	۱۱	۱۳	۲۶
یکشنبه	۲۲	۱۱	۱۵	۱۲	۱۴	۲۷
دوشنبه	۲۳	۱۲	۱۶	۱۳	اپیساک سودے	۲۸
سه شنبه	۲۴	۱۳	۱۷	۱۴	۲	۲۹
چهارشنبه	۲۵	۱۴	۱۸	۱۵	۳	جمادی الثانی
پنجشنبه	۲۶	۱۵	۱۹	۱۶	۴	۲
جمعه	۲۷	۱۶	۲۰	۱۷	۵	۳
شنبه	۲۸	۱۷	۲۱	۱۸	۶	۴
یکشنبه	۲۹	۱۸	۲۲	۱۹	۷	۵
دوشنبه	۳۰	۱۹	۲۳	۲۰	۸	۶
	مصر					

[illegible]

[illegible]

یوم	ماه می ۱۸۴۹ سنه عیسوی	ماه بیساک ۱۲۵۶ سنه بنگله	ماه بیساک ۱۲۵۶ سنه فصلی	ماه بیساک ۱۲۵۶ سنه ولایتی	ماه بیساک سنبت ۱۹۰۶ هندی	جمادی الثانی ۱۲۶۵ سنه ۱۲ جلوس والا
سه‌شنبه	۱	۲۰	۲۴	۲۱	۹ سودی	۷
چهارشنبه	۲	۲۱	۲۵	۲۲	۱۰	۸
پنجشنبه	۳	۲۲	۲۶	۲۳	۱۱	۹
جمعه	۴	۲۳	۲۷	۲۴	۱۲	۱۰
شنبه	۵	۲۴	۲۸	۲۵	۱۳	۱۱
یکشنبه	۶	۲۵	۲۹	۲۶	۱۴	۱۲
دوشنبه	۷	۲۶	۳۰	۲۷	۱۵	۱۳
سه‌شنبه	۸	۲۷	اجیتهه	۲۸	اجیتهه بدی	۱۴
چهارشنبه	۹	۲۸	۲	۲۹	۲	۱۵
پنجشنبه	۱۰	۲۹	۳	۳۰	۳	۱۶
جمعه	۱۱	۳۰	۴	۳۱	۴	۱۷
شنبه	۱۲	۳۱	۵	اجیتهه	۵	۱۸
یکشنبه	۱۳	اجیتهه	۶	۲	۶	۱۹
دوشنبه	۱۴	۲	۷	۳	۷	۲۰
سه‌شنبه	۱۵	۳	۸	۴	۸	۲۱
چهارشنبه	۱۶	۴	۹	۵	۹	۲۲
پنجشنبه	۱۷	۵	۱۰	۶	۱۰	۲۳
جمعه	۱۸	۶	۱۱	۷	۱۱	۲۴
شنبه	۱۹	۷	۱۲	۸	۱۲	۲۵
یکشنبه	۲۰	۸	۱۳	۹	۱۳	۲۶
دوشنبه	۲۱	۹	۱۴	۱۰	۱۴	۲۷
سه‌شنبه	۲۲	۱۰	۱۵	۱۱	۱۵	۲۸ سنه ۱۳ جلوس والا
چهارشنبه	۲۳	۱۱	۱۶	۱۲	اجیتهه سودی	۲۹
پنجشنبه	۲۴	۱۲	۱۷	۱۳	۲	غره رجب
جمعه	۲۵	۱۳	۱۸	۱۴	۳	۲
شنبه	۲۶	۱۴	۱۹	۱۵	۵	۳
یکشنبه	۲۷	۱۵	۲۰	۱۶	۶	۴
دوشنبه	۲۸	۱۶	۲۱	۱۷	۷	۵
سه‌شنبه	۲۹	۱۷	۲۲	۱۸	۸	۶
چهارشنبه	۳۰	۱۸	۲۳	۱۹	۹	۷
پنجشنبه	۳۱	۱۹	۲۴	۲۰	۱۰	۸

یوم	ماه جون ۱۸۳۹ سنه عیسوی	ماه جیٹھ ۱۲۴۶ سنه بنگله	ماه [illegible] ۱۲۴۶ سنه فصلی	ماه جیٹھ ۱۲۴۶ سنه ولایتی	ماه [illegible] سنه ۱۹۰۶ سمبت	ماه [illegible] ۱۲[illegible] سنه هجری
جمعه	۱	۲۰	۲۵	۲۱	۱۱ اسودی	۹
شنبه	۲	۲۱	۲۶	۲۲	۱۲	۱۰
یکشنبه	۳	۲۲	۲۷	[illegible]	۱۳	۱۱
دوشنبه	۴	۲۳	۲۸	۲۴	۱۴	۱۲
سه‌شنبه	۵	۲۴	۲۹	۲۵	۱۵	۱۳
چارشنبه	۶	۲۵	۱ اساره	۲۶	اساره ۱ بدی	۱۴
پنجشنبه	۷	۲۶	۲	۲۷	۲	۱۵
جمعه	۸	۲۷	۳	۲۸	۲	۱۶
شنبه	۹	۲۸	۴	۲۹	۳	۱۷
یکشنبه	۱۰	۲۹	۵	۳۰	۴	۱۸
دوشنبه	۱۱	۳۰	۶	۳۱	۵	۱۹
سه‌شنبه	۱۲	۳۱	۷	۳۲	۶	۲۰
چارشنبه	۱۳	۳۲	۸	۱ اساره	۷	۲۱
پنجشنبه	۱۴	۱ اساره	۹	۲	۸	۲۲
جمعه	۱۵	۲	۱۰	۳	۹	۲۳
شنبه	۱۶	۳	۱۱	۴	۱۰	۲۴
یکشنبه	۱۷	۴	۱۲	۵	۱۱	۲۵
دوشنبه	۱۸	۵	۱۳	۶	۱۳	۲۶
سه‌شنبه	۱۹	۶	۱۴	۷	۱۴	۲۷
چارشنبه	۲۰	۷	۱۵	۸	۱۵	۲۸
پنجشنبه	۲۱	۸	۱۶	۹	اساره اسودی	۲۹
جمعه	۲۲	۹	۱۷	۱۰	۲	۳۰
شنبه	۲۳	۱۰	۱۸	۱۱	۳	شعبان غره
یکشنبه	۲۴	۱۱	۱۹	۱۲	۴	۲
دوشنبه	۱۵	۱۲	۲۰	۱۳	۵	۳
سه‌شنبه	۱۶	۱۳	۲۱	۱۴	۶	۴
چارشنبه	۱۷	۱۴	۲۲	۱۵	۷	۵
پنجشنبه	۱۸	۱۵	۲۳	۱۶	۸	۶
جمعه	۱۹	۱۶	۲۴	۱۷	۹	۷
شنبه	۳۰	۱۷	۲۵	۱۸	۱۰	۸

یوم	ماه جولائی ۱۸۴۹ عیسوی	ماه اساره ۱۲۵۶ بنگاله	ماه اساره ۱۲۵۶ فصلی	ماه اساره ۱۲۵۶ ولایتی	ماه اساره سنت ۱۹۰۶ هندی	شهر شعبان ۱۲۶۵ ۱۳ جلوس والا
یکشنبه	۱	۱۸	۲۶	۱۹	۱۱ سودی	۹
دوشنبه	۲	۱۹	۲۷	۲۰	۱۲	۱۰
سه‌شنبه	۳	۲۰	۲۸	۲۱	۱۳	۱۱
چهارشنبه	۴	۲۱	۲۹	۲۲	۱۴	۱۲
پنجشنبه	۵	۲۲	۳۰	۲۳	۱۵	۱۲
جمعه	۶	۲۳	اساون	۲۴	اساون بدی	۱۴
شنبه	۷	۲۴	۲	۲۵	۲	۱۵
یکشنبه	۸	۲۵	۳	۲۶	۳	۱۶
دوشنبه	۹	۲۶	۴	۲۷	۴	۱۷
سه‌شنبه	۱۰	۲۷	۵	۲۸	۵	۱۸
چهارشنبه	۱۱	۲۸	۶	۲۹	۶	۱۹
پنجشنبه	۱۲	۲۹	۷	۳۰	۷	۲۰
جمعه	۱۳	۳۰	۸	۳۱	۸	۲۱
شنبه	۱۴	۳۱	۹	اساون	۹	۲۲
یکشنبه	۱۵	اساون	۱۰	۲	۱۰	۲۳
دوشنبه	۱۶	۲	۱۱	۳	۱۱	۲۴
سه‌شنبه	۱۷	۳	۱۲	۴	۱۲	۲۵
چهارشنبه	۱۸	۴	۱۳	۵	۱۳	۲۶
پنجشنبه	۱۹	۵	۱۴	۶	۱۵	۲۷
جمعه	۲۰	۶	۱۵	۷	اساون سودی	۲۸
شنبه	۲۱	۷	۱۶	۸	۲	۲۹
یکشنبه	۲۲	۸	۱۷	۱۹	۳	غره رمضان
دوشنبه	۲۳	۹	۱۸	۱۰	۴	۲
سه‌شنبه	۲۴	۱۰	۱۹	۱۱	۵	۳
چهارشنبه	۲۵	۱۱	۲۰	۱۲	۶	۴
پنجشنبه	۲۶	۱۲	۲۱	۱۳	۷	۵
جمعه	۲۷	۱۳	۲۲	۱۴	۸	۶
شنبه	۲۸	۱۴	۲۳	۱۵	۹	۷
یکشنبه	۲۹	۱۵	۲۴	۱۶	۱۰	۸
دوشنبه	۳۰	۱۶	۲۵	۱۷	۱۱	۹
سه‌شنبه	۳۱	۱۷	۲۶	۱۸	۱۲	۱۰

ن

ماہ شہر رمضان ۱۲۶۵ سنہ ۱۳ جاوبیروالا	ماہ ساون سنبت ۱۹۰۶ سنہ ہندی	ماہ ساون ۱۲۵۶ سنہ ولایتی	ماہ ساون ۱۲۵۶ سنہ فصلی	ماہ ساون ۱۲۵۶ سنہ بنگلہ	ماہ اگست ۱۸۷۹ سنہ عیسوی	یوم
۱۱	۱۳	۱۹	۲۷	۱۸	۱	چہارشنبہ
۱۲	۱۳	۲۰	۲۸	۱۹	۲	پنجشنبہ
۱۳	۱۴	۲۱	۲۹	۲۰	۳	جمعہ
۱۴	۱۵	۲۲	۳۰	۲۱	۴	شنبہ
۱۵	ا بہادوں	۲۳	ا بہادوں	۲۲	۵	یکشنبہ
۱۶	۲	۲۴	۲	۲۳	۶	دوشنبہ
۱۷	۳	۲۵	۳	۲۴	۷	سہ شنبہ
۱۸	۴	۲۶	۴	۲۵	۸	چہارشنبہ
۱۹	۵	۲۷	۵	۲۶	۹	پنجشنبہ
۲۰	۶	۲۸	۶	۲۷	۱۰	جمعہ
۲۱	۸	۲۹	۷	۲۸	۱۱	شنبہ
۲۲	۹	۳۰	۸	۲۹	۱۲	یکشنبہ
۲۳	۹	۳۱	۹	۳۰	۱۳	دوشنبہ
۲۴	۱۱	۳۲	۱۰	۳۱	۱۴	سہ شنبہ
۲۵	۱۲	ا بہادوں	۱۱	۳۲	۱۵	چہارشنبہ
۲۶	۱۳	۲	۱۲	ا بہادوں	۱۶	پنجشنبہ
۲۷	۱۴	۳	۱۳	۲	۱۷	جمعہ
۲۸	۱۵	۴	۱۴	۳	۱۸	شنبہ
۲۹	ا بہادوں سودے	۵	۱۵	۴	۱۹	یکشنبہ
غرہ شوال	۲	۶	۱۶	۵	۲۰	دوشنبہ
۲	۳	۷	۱۷	۶	۲۱	سہ شنبہ
۳	۴	۸	۱۸	۷	۲۲	چہارشنبہ
۴	۵	۹	۱۹	۸	۲۳	پنجشنبہ
۵	۶	۱۰	۲۰	۹	۲۴	جمعہ
۶	۷	۱۱	۲۱	۱۰	۲۵	شنبہ
۷	۸	۱۲	۲۲	۱۱	۲۶	یکشنبہ
۸	۹	۱۳	۲۳	۱۲	۲۷	دوشنبہ
۹	۱۰	۱۴	۲۴	۱۳	۲۸	سہ شنبہ
۱۰	۱۱	۱۵	۲۵	۱۴	۲۹	چہارشنبہ
۱۱	۱۲	۱۰۶ سنہ ۱۲۵۷	۲۶	۱۵	۳۰	پنجشنبہ
۱۲	۱۳	۱۷	۲۷	۱۶	۳۱	جمعہ

رکھا بندھن ۱ یوم

جنم اشٹمی ۲ یوم

عید الفطر ۲ یوم

یوم	ستمبر ۱۸۴۹ عیسوی	ماه بهادون ۱۲۵۶ سنہ بنگاله	ماه بهادو ۱۲۵۶ سنہ فصلی	ماه بهادو ۱۲۵۷ سنہ ولایتی	ماه بهادو سنبت ۱۹۰۶ سدی	شهر شوال ۱۲۶۵ سنہ ۱۳ جلوس والا
شنبہ	۱	۱۷	۲۸	۱۸	۱۴ سودی	۱۳
یکشنبہ	۲	۱۸	۲۹	۱۹	۱۵	۱۴
دوشنبہ	۳	۱۹	۱ اسن سنہ ۱۲۵۷	۲۰	۱ اسن بدی	۱۵
سہ شنبہ	۴	۲۰	۲	۲۱	۲	۱۶
چهارشنبہ	۵	۲۱	۳	۲۲	۳	۱۷
پنجشنبہ	۶	۲۲	۴	۲۳	۴	۱۸
جمعہ	۷	۲۳	۵	۲۴	۵	۱۹
شنبہ	۸	۲۴	۶	۲۵	۶	۲۰
یکشنبہ	۹	۲۵	۷	۲۶	۷	۲۱
دوشنبہ	۱۰	۲۶	۸	۲۷	۸	۲۲
سہ شنبہ	۱۱	۲۷	۹	۲۸	۹	۲۳
چهارشنبہ	۱۲	۲۸	۱۰	۲۹	۱۱	۲۴
پنجشنبہ	۱۳	۲۹	۱۱	۳۰	۱۲	۲۵
جمعہ	۱۴	۳۰	۱۲	۳۱	۱۳	۲۶
شنبہ	۱۵	۳۱	۱۳	۱ اسن	۱۴	۲۷
یکشنبہ	۱۶	۱ اسن	۱۴	۲	۱۵	۲۸
دوشنبہ	۱۷	۲	۱۵	۳	۱ اسن سودی	۲۹
سہ شنبہ	۱۸	۳	۱۶	۴	۲	۳۰
چهارشنبہ	۱۹	۴	۱۷	۵	۳	غرهٔ ذیقعده
پنجشنبہ	۲۰	۵	۱۸	۶	۴	۲
جمعہ	۲۱	۶	۱۹	۷	۵	۳
شنبہ	۲۲	۷	۲۰	۸	۶	۴
یکشنبہ	۲۳	۸	۲۱	۹	۷	۵
دوشنبہ	۲۴	۹	۲۲	۱۰	۸	۶
سہ شنبہ	۲۵	۱۰	۲۳	۱۱	۹	۷
چهارشنبہ	۲۶	۱۱	۲۴	۱۲	۹	۸
پنجشنبہ	۲۷	۱۲	۲۵	۱۳	۱۰	۹
جمعہ	۲۸	۱۳	۲۶	۱۴	۱۱	۱۰
شنبہ	۲۹	۱۴	۲۷	۱۵	۱۲	۱۱
یکشنبہ	۳۰	۱۵	۲۸	۱۶	۱۳	۱۲
[illegible]						

یوم	ماہ اکتوبر ۱۸۴۹ سنہ عیسوی	ماہ آسن ۱۲۵۶ سنہ بنگلہ	ماہ آسن ۱۲۵۷ سنہ فصلی	ماہ آسن ۱۲۵۷ سنہ ولایتی	ماہ آسن سنت ۱۹۰۶ سنہ ہندی	شہر ذیقعدہ ۱۲۶۵ سنہ ۱۳ جلوس والا
دوشنبه	۱	۱۶	۲۹	۱۷	۱۴	۱۳
سه شنبه	۲	۱۷	۳۰	۱۸	۱۵	۱۴
چارشنبه	۳	۱۸	اکاتک	۱۹	اکاتک بدے	۱۵
پنجشنبه	۴	۱۹	۲	۲۰	۲	۱۶
جمعه	۵	۲۰	۳	۲۱	۳	۱۷
شنبه	۶	۲۱	۴	۲۲	۵	۱۸
یکشنبه	۷	۲۲	۵	۲۳	۶	۱۹
دوشنبه	۸	۲۳	۶	۲۴	۷	۲۰
سه شنبه	۹	۲۴	۷	۲۵	۸	۲۱
چارشنبه	۱۰	۲۵	۸	۲۶	۹	۲۲
پنجشنبه	۱۱	۲۶	۹	۲۷	۱۰	۲۳
جمعه	۱۲	۲۷	۱۰	۲۸	۱۱	۲۴
شنبه	۱۳	۲۸	۱۱	۲۹	۱۲	۲۵
یکشنبه	۱۴	۲۹	۱۲	۳۰	۱۳	۲۶
دوشنبه	۱۵	۳۰	۱۳	اکاتک	۱۴	۲۷
سه شنبه	۱۶	اکاتک	۱۴	۲	۱۵	۲۸
چارشنبه	۱۷	۲	۱۵	۳	اکاتک سودے	۲۹
پنجشنبه	۱۸	۳	۱۶	۴	۲	غرہ ذیحجه
جمعه	۱۹	۴	۱۷	۵	۳	۲
شنبه	۲۰	۵	۱۸	۶	۴	۳
یکشنبه	۲۱	۶	۱۹	۷	۵	۴
دوشنبه	۲۲	۷	۲۰	۸	۶	۵
سه شنبه	۲۳	۸	۲۱	۹	۷	۶
چارشنبه	۲۴	۹	۲۲	۱۰	۸	۷
پنجشنبه	۲۵	۱۰	۲۳	۱۱	۹	۸
جمعه	۲۶	۱۱	۲۴	۱۲	۱۰	۹
شنبه	۲۷	۱۲	۲۵	۱۳	۱۱	۱۰
یکشنبه	۲۸	۱۳	۲۶	۱۴	۱۲	۱۱
دوشنبه	۲۹	۱۴	۲۷	۱۵	۱۳	۱۲
سه شنبه	۳۰	۱۵	۲۸	۱۶	۱۴	۱۳
چارشنبه	۳۱	۱۶	۲۹	۱۷	۱۵	۱۴

[illegible]

عیدالضحی ۲ یوم

(۱۱)

یوم	ماه نومبر ۱۸۴۹ سنه عیسوی	ماه کاتک ۱۲۵۶ سنه بنگله	ماه اگهن ۱۲۵۷ سنه فصلی	ماه کاتک ۱۲۵۷ سنه ولایتی	ماه اگهن سنبت ۱۹۰۶ سنه هندی	ذی الحجه ۱۲۶۵ سنه ۱۳ جلوس والا
پنجشنبه	۱	۱۷	۱	۱۸	۱ بدی	۱۵
جمعه	۲	۱۸	۲	۱۹	۲	۱۶
شنبه	۳	۱۹	۳	۲۰	۳	۱۷
یکشنبه	۴	۲۰	۴	۲۱	۴	۱۸
دوشنبه	۵	۲۱	۵	۲۲	۵	۱۹
سه شنبه	۶	۲۲	۶	۲۳	۶	۲۰
چارشنبه	۷	۲۳	۷	۲۴	۷	۲۱
پنجشنبه	۸	۲۴	۸	۲۵	۹	۲۲
جمعه	۹	۲۵	۹	۲۶	۱۰	۲۳
شنبه	۱۰	۲۶	۱۰	۲۷	۱۱	۲۴
یکشنبه	۱۱	۲۷	۱۱	۲۸	۱۲	۲۵
دوشنبه	۱۲	۲۸	۱۲	۲۹	۱۳	۲۶
سه شنبه	۱۳	۲۹	۱۳	۳۰	۱۴	۲۷
چارشنبه	۱۴	۳۰	۱۴	۱ اگهن	۱۵	۲۸
پنجشنبه	۱۵	۱ اگهن	۱۵	۲	۱ اگهن سودے	۲۹
جمعه	۱۶	۲	۱۶	۳	۲	۳۰
شنبه	۱۷	۳	۱۷	۴	۳	غرهٔ محرم
یکشنبه	۱۸	۴	۱۸	۵	۳	۲
دوشنبه	۱۹	۵	۱۹	۶	۴	۳
سه شنبه	۲۰	۶	۲۰	۷	۵	۴
چارشنبه	۲۱	۷	۲۱	۸	۶	۵
پنجشنبه	۲۲	۸	۲۲	۹	۷	۶
جمعه	۲۳	۹	۲۳	۱۰	۸	۷
شنبه	۲۴	۱۰	۲۴	۱۱	۹	۸
یکشنبه	۲۵	۱۱	۲۵	۱۲	۱۰	۹
دوشنبه	۲۶	۱۲	۲۶	۱۳	۱۱	۱۰
سه شنبه	۲۷	۱۳	۲۷	۱۴	۱۲	۱۱
چارشنبه	۲۸	۱۴	۲۸	۱۵	۱۳	۱۲
پنجشنبه	۲۹	۱۵	۲۹	۱۶	۱۴	۱۳
جمعه	۳۰	۱۶	۳۰	۱۷	۱۵	۱۴
تمر						

سنه ۱۲۶۶

تعطیل محرم ۱۵ یوم

کاتک پوجه ۲ یوم

یوم	ماه دسمبر ۱۸۴۹ سنه عیسوی	ماه اگهن ۱۲۵۶ سنه بنگاله	ماه پوس ۱۲۵۷ سنه فصلی	ماه اگهن ۱۲۵۷ سنه ولایتی	ماه پوس سنبت ۱۹۰۶ سنه ہندی	شہر محرم ۱۲۶۶ سنه ۱۳ جلوس والا
شنبه	۱	۱۷	۱	۱۸	۱ پوس بدی	۱۵
یکشنبه	۲	۱۸	۲	۱۹	۳	۱۶
دوشنبه	۳	۱۹	۳	۲۰	۴	۱۷
سه شنبه	۴	۲۰	۴	۲۱	۵	۱۸
چهارشنبه	۵	۲۱	۵	۲۲	۶	۱۹
پنجشنبه	۶	۲۲	۶	۲۳	۷	۲۰
جمعه	۷	۲۳	۷	۲۴	۸	۲۱
شنبه	۸	۲۴	۸	۲۵	۹	۲۲
یکشنبه	۹	۲۵	۹	۲۶	۱۰	۲۳
دوشنبه	۱۰	۲۶	۱۰	۲۷	۱۱	۲۴
سه شنبه	۱۱	۲۷	۱۱	۲۸	۱۲	۲۵
چهارشنبه	۱۲	۲۸	۱۲	۲۹	۱۳	۲۶
پنجشنبه	۱۳	۲۹	۱۳	۳۰	۱۴	۲۷
جمعه	۱۴	۳۰	۱۴	۱ پوس	۱۵	۲۸
شنبه	۱۵	۱ پوس	۱۵	۲	۱ پوس سدی	۲۹
یکشنبه	۱۶	۲	۱۶	۳	۲	۳۰
دوشنبه	۱۷	۳	۱۷	۴	۳	غرۂ صفر
سه شنبه	۱۸	۴	۱۸	۵	۴	۲
چهارشنبه	۱۹	۵	۱۹	۶	۵	۳
پنجشنبه	۲۰	۶	۲۰	۷	۶	۴
جمعه	۲۱	۷	۲۱	۸	۶	۵
شنبه	۲۲	۸	۲۲	۹	۷	۶
یکشنبه	۲۳	۹	۲۳	۱۰	۸	۷
دوشنبه	۲۴	۱۰	۲۴	۱۱	۱۰	۸
سه شنبه	۲۵	۱۱	۲۵	۱۲	۱۱	۹
چهارشنبه	۲۶	۱۲	۲۶	۱۳	۱۲	۱۰
پنجشنبه	۲۷	۱۳	۲۷	۱۴	۱۳	۱۱
جمعه	۲۸	۱۴	۲۸	۱۵	۱۴	۱۲
شنبه	۲۹	۱۵	۲۹	۱۶	۱۵	۱۳
یکشنبه	۳۰	۱۶	۱ ماگھ	۱۷	۱ ماگھ بدی	۱۴
دوشنبه	۳۱	۱۷	۲	۱۸	۲	۱۵

(۱) محصول ڈاک تا پاؤ بہر سے نصف محصول مسطورہ بالا آن تا یکبہر محصول مرقوم و بہنگی پنجاہ بہر سے

مقام	خط	بہنگے	مقام	خط	بہنگے
انوب شہر	۱۰/	عمہ ۱۱/	بلند شہر	۱۰/	عمہ ۱۱/
اگرہ	۱۰/	عمہ ۱۱/	بردوان	۱/	۲/
آمدنگر	۱۲/	عہ ۱۱/			
اجمیر	۱۲	عہ	بہدا	۲/	۶/
آشام کوہی	۶/	۱۵/	بندیل کہند	۱۰/	عمہ ۸/
اکل کوت	۱۴/	عہ ۷/	بہاگل پور	۴/	۹/
اکین	۸/	عمہ ۱/	بہوپال	۱۰/	عمہ ۱۱/
الات پور	۱۴/	عہ ۱/	تاج پور	۸/	عمہ ۵/
ارکاٹ	۱۴/	عہ ۴/	پترہ	۴/	۹/
ارنئی	۱۰/	عہ ۷/	تانگا بار	۱۴/	عہ ۷/
اسیرگدہ	۱۲/	عمہ ۱۴/	تملک	۱/	۳/
اورنگ آباد	۱۲/	عمہ	ترہت	۶/	۱۲/
اندور	۱۲/	عمہ ۱۴/	پٹنہ	۶/	۶۲/
اتایا	۱۰/	عمہ ۸/	پوری	۴/	۹/
اتاکامنڈے	عمہ	عہ ۱۰/	پبنہ	۲/	۶/
اودی پور	۱۳/	عہ ۴/	پورنیا	۴/	۹/
الہ آباد	۹/	۱۲/	پاکہاٹ	عمہ	عہ ۹/
باقرگنج	۲/	۶/	پٹین	۴/	عہ ۴/
بیتال	۱۰/	عمہ ۱۱/	پوسا	۶/	۱۵/
بالیسر	۲/	۶/	پنڈرپور	۱۴/	عہ ۷/
بانکرہ	۱/	۳/	جلال آباد	۱۰/	عمہ ۸/
باندا	۸/	عمہ ۵/	جلا	۱۲/	عہ ۱۴/
باراسٹ	۱/	۳/	جبال پور	۸/	عمہ ۵/
بریلی	۱۰/	عمہ ۸/	جلسر	۲/	۶/
بارک پور	۱/	۳/	جبن پور	۸/	عمہ ۵/
باکنڈری	۱/	۳/	جلیاتہہ	۴/	۹/
بیال	۲/	۶/	جی پور	۱۲/	عمہ ۱۴/
بیربہوم	۲/	۶/	جی نگر	۲/	۶/
بنارس	۶/	۱۵/	جال پور	۶/	۱۲/
برم پور	۲/	۶/	جنا پور	۱/	۳/
بکسر	۶/	۱۵/	جلا آباد	۱۰/	عمہ ۸/
بلرا	۲/	۴/	جسر	۱/	۳/
بمبئی	۱۴/	عہ ۲/	جہانسی	۱۰/	عمہ ۸/

مقام	خط	بہنگی
چراپونجی	۶/	۱۵/
چاٹگام	۶/	۱۵/
چتوڑپور	۸/	عمر ۵/
چندن نگر	۱/	۳/
چنار	۶/	۱۵/
چھپرا	۶/	۱۲/
حیدرآباد	۱۲/	عمر ۱۴/
حاجی گنج	۲/	۶/
خوشحال پور	۱/	۳/
خاص پور	۱۰/	عمر ۱۱/
دہلی	۱۰/	عمر ۱۱/
دیاندا	۴/	۹/
دیناجپور	۴/	۱۲/
داسپور	۶/	۱۲/
دمدمہ	۱/	۳/
داوپور	۱/	۳/
دولت پور	۲/	۶/
دسا	۲/	۶/
ڈرادون	۱۲/	عمر ۱۳/
ڈھاکہ	۲/	۶/
راجپور	۱۰/	عمر ۸/
ریوا	۸/	عمر ۲/
رتنگا	۸/	عمر ۱۳/
رگھوپور	۴/	۹/
راج محل	۲/	۶/
رگھوناتھ پور	۲/	۶/
رنگ پور	۶/	۱۵/
رائی پور	۶/	۱۵/
رنجیت پور	۲/	۶/
سیلون	۱۴/	عمر ۷/
سانتی پور	۱/	۳/
سری رام پور	۱/	۳/
سالکہ	۱۰/	عمر ۸/

مقام	خط	بہنگی
سیتاپور	۸/	عمر ۲/
سکندرآباد	۱۲/	عمر ۱۴/
سیارو	۱۲/	عمر ۱/
سردہ	۲/	۶/
سلطانپور	۹/	۱۵/
سمندرگدہ	۱/	۳/
سرول	۲/	۶/
سنبل پور	۶/	۱۲/
سورت	۱۴/	عمر ۷/
سلہٹ	۶/	۱۲/
سرسا	۱/	۳/
سیونی	۱۰/	عمر ۸/
سہسرام	۴/	۱۲/
سمبھر	۱۲/	عمر ۱۴/
سیہرسی	۱۰/	عمر ۱۱/
سیہر	۱۰/	عمر ۱۱/
سیونی	۱۰/	عمر ۱۱/
سرداہی	۲/	۶/
سلطان گنج	۴/	۹/
شاہ رام پور	۱۲/	عمر ۱۴/
شیورام پور	۱۲/	عمر ۱۴/
سنجرپور	۸/	عمر ۲/
شجن پور	۹/	عمر ۸/
شکارپور	۱۴/	عمر ۱۴/
شہر گھاٹی	۴/	۱۲/
شیوالاپور	۱۴/	عمر ۴/
شملہ	۱۴/	عمر ۴/
علی گدہ	۱۰/	عمر ۷/
علی نگر	۶/	۱۵/
عظیم گدہ	۶/	۱۴/
غازی پور	۶/	۱۵/
فتح گدہ	۱۰/	عمر ۸/
فتح پور	۸/	عمر ۲/

مقام	خط	بہنگی
فرید پور	۲/	۶/
قصبہ	۱/	۳/
کلکتہ	۱/	۳/
کہت گانو	۴/	۹/
کانتی	۱/	۳/
کلی پور	عصر	عصر ۱۰/
کانپور	۱/	[illegible]
کہار کہالے	۲/	۶/
کوچ بہار	۶/	۱۲/
کلنا	۱/	۳/
کٹک	۴/	۹/
کاشی	۱۰/	عصر ۸/
کرلال	۱۲/	عصر ۱۴/
کبل پٹی	۱۴/	عصر ۷/
کیتا	۱۴/	عصر ۴/
کل بریا	۱/	۳/
کنہدار	۱/	۳/
کالی کوٹ	عصر	عصر ۱۰/
کابل	۱۳/	عصر ۴/
کہونا	۲/ ۰	۶/
کہت منڈو	۸/	عصر ۲/
کھرپائی	۱/	۳/
کنجام	۴/	۹/
گرگاون	۱۲/	عصر ۱۴/
گورکہپور	۸/	عصر ۳/
گوال پاڑا	۱۰/	۱۵/
گانتور	۱۰/	عصر ۱۰/
گوالیار	۸/	عصر ۵/
گیا	۴/	۹/
گوپال پور	۱۲/	عصر ۱۴/
گہتال	۱/	۳/
لنڈور	۱۴/	عصر ۱۴/
لودہیانہ	۱۴/	عصر

مقام	خط	بہنگی
لوہا گہاٹ	۱۲/	عصر ۱۴/
لکہی پور	۴/	۹/
لکہنو	۸/	عصر ۹/
مدراس	۱۲/	عصر ۱/
مالدہ	۳/	۶/
میرٹہہ	۱۲/	عصر ۱۴/
[illegible]	۱۲/	[illegible]
میدنی پور	۱/	۳/
مرشد آباد	۲/	۶/
مرزا پور	۶/	۱۵/
منی پور	۶/	۱۵/
مونگیر	۶/	۱۲/
منی گولا	۱۰/	عصر ۱۵/
مراد آباد	۱۰/	عصر ۱۱/
متہرا	۱۰/	عصر ۱۱/
منڈی [illegible]	۱۲/	عصر ۱۰/
[illegible] پور	[illegible]	۱۵/
[illegible]	۸/	عصر ۹/
محمد پور	۲/	۶/
نیپال	۸/	عصر ۲/
نیچ	۱۲/	عصر ۱/
نیگا اشام	۸/	عصر ۲/
نصیر آباد	۱۲/	عصر ۱/
نمل	۱۰/	عصر ۱۱/
نیمسرا	۱/	۳/
نئے ہٹا	۲/	۶/
نبدیپ	۱/	۳/
نل جہتی	۲/	۶/
نیبن گدہ	۶/	۱۲/
نواب گنج	۲/	۶/
نراین باغ	۱۲/	عصر ۱/
ہمیر پور	۸/	عصر ۹/
ہانسی	۱۲/	عصر ۱۴/

مقام	خط	بهنگی	مقام	خط	بهنگی
باترا	۱۰/	عصر ۱۱/	هنور	عصر	عـ ۱۰/
هزاری باغ	۴/	۹/	هری هر	۱۴/	عـ ۷/
هیراپور	۱۰	عصر ۸/	هری پال	۱/	۳/
هنگلی	۱۰	عصر ۱۱/	هوشنگ آباد	۱۰/	عصر ۱۱/
هسار	۱۲/	عـ ۱/	هاتا	۸/	عصر ۵/
هوگلی	۱/	۳/	هرات	۱۴/	عـ ۴/

تفصیل قیمت کاغذ استامپ بابت عرضی نالشی

از روپیه	تا روپیه	استامپ	از روپیه	تا روپیه	استامپ
۱	۱۶	یکروپیه	۳ هزار	۵ هزار	۱۵۰
۱۶	۳۲	۲	۵ هزار	۱۰ هزار	۲۵۰
۳۲	۶۴	۴	۱۰ هزار	۱۵ هزار	۳۵۰
۶۴	۱۵۰	۸	۱۵ هزار	۲۵ هزار	۵۰۰
۱۵۰	۳۰۰	۱۶	۲۵ هزار	۵۰ هزار	۷۵۰
۳۰۰	۸۰۰	۳۲	۵۰ هزار	یک لک	هزار
۸۰۰	۱۶۰۰	۵۰	زیاده از یک لک روپیه		
۱۶۰۰	سه هزار	۱۰۰	هرقدر که شود ۲ هزار روپیه		

تفصیل قیمت کاغذ استامپ بابت قباله و کابین و هبه نامه وغیره

از روپیه	تا روپیه	استامپ	از روپیه	تا روپیه	استامپ
۱	۵۰	۸ آنه	۵ هزار	۸ هزار	۳۲
۵۰	۱۰۰	یکروپیه	۸ هزار	۱۲ هزار	۴۰
۱۰۰	۲۰۰	۳	۱۲ هزار	۲۰ هزار	۵۰
۲۰۰	۵۰۰	۴	۲۰ هزار	۳۰ هزار	۶۴
۵۰۰	۱۰۰۰	۸	۳۰ هزار	۵۰ هزار	۸۰
۱۰۰۰	۲۰۰۰	۱۲	۵۰ هزار	یک لک	۱۰۰
۲۰۰۰	۳۰۰۰	۱۶	یک لک	۰ و لک	۱۵۰
۳۰۰۰	۵۰۰۰	۲۰	بالای آن	در هر یک	لک
			صد روپیه زیاده خواهد شد		

در ارمنی بازار [illegible] مطبع محمدی مطبوع گشته

ثنای حمد سزای جهانبان گلشن آرای زمین و زمان که

الحمد لله رب العالمین که این رساله

ایست عجیبه و غریبه در فن طب مسمی به

تشریح منصوری

تصنیف منصور بن محمد که هر خاص و عام را

از آن فواید باشد مصحح تنقیح نمود

در فخر المطابع باهتمام حافظ نیاز احمد طبع گردید

بسم الله الرحمن الرحیم

شکر و سپاس بادشاهی را سزد و حمد و ثنائی بی قیاس خالقی را سزد که در خلقت انسان دقایق حکمتش بی پایانست و حقایق قدرتش بیرون از حد و بیانست علیمی که نوع انسانی از اجناس مختلفه اصناف کیفیات متضاده آراسته و آساس بنیت هیکل او را بجمال صورت و کمال هیئت مزین ساخته و بتشریف خلعت وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا نواخته قادری که بدن ضعیف را بواسطه عظام قوة و انتظام بخشید و بوسیله عصب و عضل مدرک و مرتبط و منضبط گردانید حکیمی که اسالت دم در آورده نمود و افاضت روح در رشته این فرمود تعالی شانه و عظم برهانه که دلایل الوهیتش در هر ذره

ذره از موجودات چون خورشید تابان ظاهرست وعلامات
وحدانیتش در هر فردی از کائنات چون ماه درفشان باهر
بیت ففی کل شیء له ایة + تدل علی انه واحد
قادری که بامر کن فیکون چندین نقوش گوناگون بر لوح فطرت +
وصحیفه خلقت نگاشت واسباب قدرتش مهد زمین بر اوتاد
جبال محکم داشت وتحف تحیات وصلات صلوات زاکیات
بر ذاتی که غرض اصلی کلی از انشاء عالم وابداع وایجاد آدم وجود
باوجود اولود چنانچه فرمود لولاک لما خلقت الا
فلاک چراغ افروز چشم اهل بینش طراز کارگاه آفرینش و
بر آل واصحاب او که خلاصه هدات طریق دین وزبده سالکان
سالک یقین اند اما بعد بر نظر اصحاب بصیرت وبصر ارباب
سیرت پوشیده نیست که مقصد اقصی ومطلب اعلی از
خلق اشیا نفس انسانیت چنانکه فرمود کنت کنزا مخفیا
فاحببت ان اعرف فخلقت الانسان حصول
این مرتبت ووصول بدین رتبت ورفعت زمانی متعین و
وقتی مبین شود که خود را از ورطه ضلالت ومقام حیرت جهالت
برهاند بتاملی شافی وتعقلی کافی در مخلوقات ومکونات تا بمقتضا
من عرف نفسه فقد عرف ربه قیام نمود
اشتد بذلک مهمه والامور بعد ور اضعف عباد الله الصمد

منصور بن محمد بن احمد مصلح حاله وحسن مآله باقصور فکر
وخمول ذکر وتوزع خاطر وتفرقه ظاهر و باطن متوجه ان باشد
که در تشریح بدن انسان که احسن بنیانست سطری وکیفیت
اوضاع ان سطری در سلک کتابت وقید عبارت آورد و بعد از
حصول این مرام دیباچهٔ آنرا مزین ساخت بنام والقاب همایون
حضرت نوشیروان ثانی و اضع آساس جهانبانی حامی قوانین
ملک وملت ماحی قواعد ظلم و بدعت السلطان الاعظم
الاکرم المؤید من السماء المظفر علی الا
علاء داعی بلاد الله والی ممالك العدل والنصب
ناصر عباد الله حافظ بلاد الله ظل الله فی الارض
مالك ازمة البسط والقبض بیت بزرگ
همت وقدر و بلند افسر و بخت + خجسته رایت ورای گزیده
نام و نشان السلطان ابن السلطان ابن السلطان
ضیاء الحق والسلطنة والدنیا والدین امیرزاده پیر محمد
بهادر خان لازال عرصة ممالکه محروسة الحوادث
ولا یزال فی خلود مملکه منصور علی الاعداء که حضرت سلطنت
مابش با شواغل جهانداری و دواعی کامگاری پیوسته اوقات لطیف
بتربیت اصحاب فضل وتقویت ارباب عقل و اعلای معالم دین و
احیای قواعد شرع سید المرسلین مصروف گردانیده احدم الیمنه

السنهٔ دانی و قاصی و ناطقهٔ مطیع و عاصی بثنا وفایح این جاه و عمار
صالح این درگاه جاری گشته مامول که چون بنظر کیمیا خاصیت حضرت
سلطنت پناه که صراف بازار خبرت و نقاد ارباب فطنت است
مشرف گردد مسئول از کمال عاطفت آنکه چون بر سهو و زلل و
نقصان و خلل این مقالت بی عمارت اطلاع یابند ذیل اغماض
بر هزال اقدام اقلام اسبال فرمایند فانی بالعجز والقصور
لمعترف ومن تبار سحاب عفوه وكرمه ملتمس
وعيون الكرام عن المعائب مغموضة والسنتهم
عن المساب محفوظة والله ولي التوفيق ومنه
الهداية والتحقيق واین رساله مشتمل است بر مقدمه
و پنج مقاله و خاتمه مقدمه در تعریف اعضا و تقسیمات او مقاله ۱
در ذکر عظام و آنچه متعلق بدو مقاله ۲ در ذکر عصب و اقسام او مقاله ۳
در ذکر عضله و کیفیت حدوث او مقاله ۴ در بحث اورده و شعب او
مقاله ۵ در شراین و انواع آن خاتمه در اعضاء مرکبه و کیفیت
تولد جنین المقدمه چون مقصود بالذات تشریح اعضاست
اشارتی بذکر تقسیمات آن میرود و اعضا عبارت است از
اجسامی چند غلیظ که از امتزاج اخلاط حاصل میشود و آن بسیط بر است
که اول عضوی که متکون میگردد دل است بنابر آنکه معدن
حرارت غریزیست و تعلق نفس ناطقه اولا بدوست و مقتضای

حدیث نبوی موئید این معنی و موکد این دعوی است علیه من

الصلوات افضلها ومن التحیات اکملها ان
فی البدن لمضغة اذا اصلحت صلح البدن کله
واذا فسدت فسد البدن کله الا وهی القلب

بنابرین شرف و قربت در ترتیب تکون اگر سابق باشد بعید نبود و
بقراط بر آنست که اول دماغ مکون میشود بنابر آنکه در فرخ مشاهده
میرود و این دلیل ضعیف است چرا که شاید که تقدم تکون قلب را
باشد و بعد از ان ظهور دماغ را و دیگر آنکه قیاس انسان باطیور چندان
معتبر نیست و محمد زکریا بر آنست که جگر در تکون مقدم است دلیل
آنکه سبی که ماده بدن است قلیل است و محتاج باشد بغاذیی ومنما و
عضوی که مظهر این قوتست کبد است پس در تقدم اولی باشد و این
سخن ضعیف است بنابر آنکه غذا و ادن موقوف است بر حیوات
و حیوات از قلب است و ابو علی سینا بر آنست که سره مقدم است
بنابر آنکه غذا از و بجنین میرسد و ضروریست که ممر غذا اول حاصل گردد
و این سخن را تضعیف کرده اند بواسطه آنکه شاید که در تکون موخر باشد
و ظهور را و سبیل حسن بغذ از سره باشد و بعضی بر آنند که اول فقرات
ظهر مخلوق می شود جهت آنکه اساس است و اساس مقدم باشد بر
ما بنی علیه و این نیز اعتبار نکرده اند جهت آنکه فقرات از جهت اساس
ترکیبست نه کل فرد فرد و ترا و با آنکه عظم اساس بدنست باعتبار

باعتبار صلابت است نه تقدم در وجود والا هیچ بحث درین نیست
که موقوف بر حیوات و منبع آن قلبست و بعضی بر آنند که چون ماده منی
بمحل زرع رسد در و غلیانی پیدا شود و چهار نقطه پدید آید یکی در محل
قلب یکی در محل دماغ و دیگر در محل جگر و آخر بر همه محتوی گردد و این
قول بصواب اقرب می نماید و اگرچه دلیل ارسطو بر آنکه اول قلب متکون
می شود مشاهده است و قیاس و پیش اهل تشریح مشاهده اقوی و
اوضح است و از قیاس یکی آنکه در منی اجزاء هوائی بسیار است و حرارت
قویه همین سبیل و اول چیزی که از و حاصل میشود جوهر روح است
بنا بر آنکه تکون او آسان تر بود و حاجت بجانب او زیاده پس اولا
جوهر روح متمیز گردد و مجتمع شود و چون روح جسمیست سیال نزد اطباء
بنفس خود قایم نمی شود لابد او را شئی باید که محیط شود بدو و تحلیل نرود
و از ان شئی حرکت و توجه بجانب باشد بنا برین واجب بود که در وسط
باشد تا نسبت بجانب علی السویه باشد والا ترجیح غیر مرجح لازم آید
و ان عضوی که محیط او گشته بجوانب قلبست پس اول چیزی که متکون
میشود از اعضا وعاء روحست و آن قلبست و دیگر آنکه تا چون بدن
موجود نشود قوت غاذیه بدو متعلق نگردد و تکون او موقوفست بحرارت
غریزی پس عضوی که منبع حرارت غریزیست باید که در تکون مقدم
باشد بر عضوی که مظهر قوت غاذیه است بنا برین ضروری باشد
قلب مقدم باشد بر کبد و همچنین مادام که بدن خالی از حیوات باشد

محالست که حساس بود پس تکون قلب مقدم باشد بر دماغ و ثانیا
فخر الدین رازی فرموده که در سخن بقراط و ابن زکریا و شیخ ابو علی سینا
عند التحقیق منافات نیست بنا بر آنکه اگرچه قلب در تکون متقدم است
بر سایر اعضا اما در اول تکون ظاهر و روشن نیست و مراد بر آنکه قلب
مجمع ارواح است آنست که مقدم باشد و اهمیت او لابد است که متاخر
باشد چرا که تا منی علقه نشود و بعد از آن تا مضغه نگردد این مجموع حاصل
نشود و تجسم سکون نگردد پس باید که تجویف قلب مقدم باشد و ظهور
تمامی اعضاء مذکوره پیش از تمامی قلب بود و اعضا یا مفرد بود یا مرکب
مفرد را اعضاء بسیطه و متشابهة الاجزا خوانند و مرکبه را آلیه بنا بر
آنکه اگر جزوی از و مشابه کل باشد در اسم و حد از متشابهة الاجزا
خوانند چنانچه اندکی از گوشت نسبت با بسیاری و اگر چنین نباشد
اعضاء آلیه خوانند بنا بر آنکه آلت نفس است در تمام حرکات چنانچه
دست که پاره از آن دست نمیتوان گفت مادام که هیات مجموعی
نیست و درین محل مراد بمفرد آنست یعنی جزوی از و مشابه کل باشد
در اسم و حد نه معانی دیگر که اطلاق کنند که عبارت از آنست که شی
اصلا جزو نداشته باشد یا جزو داشته باشد و دلالت نباشد یا جزو
باشد و دلالت باشد اما بر معنی مقصود نباشد یا جزو باشد و دلالت
مقصود نباشد یا آنکه اقل الاجزا باشد چنانچه عضل نسبت با جسم
و مفرد و بسیط قریب اند بهم و فرق میان ایشان آنست که مفرد

مفرد و در ازاء مؤلف موضوع است و بسیط بازاء مرکب و فرق میان
مؤلف و مرکب گفته‌اند آنکه مرکب است که چیزی با چیزی ضم کنند
اعم از آن که میان ایشان مناسبت باشد یا نه و مؤلف ضم و فراهم است
بشرط مناسبت و تقدم و اعضاء مرکبه از مفرده حاصل میشود و مجموع
اعضاء مفرده از منی متولد میگردد غیر از لحم که او از دم حاصل میگردد و حرارت
تعقید او میکند و سمین و شحم که ایشان از مائیت دم متولد میشوند و تعقید
ایشان برودت میکند بنابر آنکه محلل ایشان حرارت است اگر سوال
کنند که چون لحم از منی متولد نشود پس قلب بعد از لحم حاصل گردد جواب
گوییم که قلب عضوی لحمانیست لیکن غیر لحم درو باشد و حدوث
او از لحم اولا معتبر نباشد و اعضاء مفرده که از منی متولد میشود خواه
که قوت عاقده خاص باشد بمنی مرد و قوت منعقده بمنی زن یا آنکه در
هر دو قوت عاقده و منعقده موجود باشد و عاقده در منی مرد زیاده و منعقده
در منی زن چنانکه جالینوس بر آن است و اعضا یا آنکه معطی مطلق بود وجود
دل بمذهب ارسطو که اعطای قوت حیوانی بجمیع بدن میکند و از عضو هیچ
ستاند یعنی چون محل روح حیوانی است و مجموع قوی از سبب حقیقی
که آن نفس ناطقه است فائض میشود بر روحی که در قلب است و بتوسط
ستاین از و بجمیع بدن منتشر میگردد بنابرین محل و منبع جمیع قوی قلب
باشد و مظهر قوی نفسانی دماغ و مظهر قوی طبیعی کبد و پیش اطبا نیست
که نفس ناطقه افاضت قوی نفسی نمیکند الا زمانی که روح میل کند

٭ دماغ و مستحیل شود به مزاجی که اعدل باشد نسبت با او در قوی طبیعی
و همچنین ابوعلی سینا در شفا آورده است که قول ارسطو به تحقیق و تدقیق اشبه
و قول اطبا با دی الرای اظهر چنانچه اشارت بدین سخن فرموده
اند ٭ یکی روحست و هر جائی از و پیدا شود کاری ٭ اگرچه هیچ نشناسند
همه کارش بود اعطا ٭ پس معلوم گشت که معطی مطلق قلبست و قابل
مطلق همچو لحم حساس که قبول حس و حرکت میکند از دماغ و اعطای قوه
محتاج الیها بغیری نمیکند و معطی قابل بود چون کبد که قوت حیوانی از
دل می ستاند و اعطای قوت تغذیه باعضای دیگر میکند و نه معطی و
نه قابل بود چون لحم غیر حساس و عظام که نه قبول است و نه اعطا و در این
اشارت فرموده اند ٭ شعر ومنها القابل المعطی ومنها
واحد وحده ومنها العکس لاولی فهذا اربع بود
و وجهی دیگر آنکه اعضا یا رئیس بود یا خادم یا مرئوس یا نه رئیس و نه مرئوس زیرا که
اگر مبدا قوتیست که محتاج الیه است در بقای شخص یا نوع آنرا رئیس خوانند
و رئیس بحسب بقای شخص سه است قلب و دماغ و کبد که شخص بی
این سه مدت حیات باقی نمیتواند بود و یا بحسب نوع و آن انثیان باشد
که این هر سه باشد با انثیان که تولد منی از وست و اگر متمم فعل رئیس
است او را خادم گویند و خادم یا منتهی بود چون ریه نسبت با قلب و
معده نسبت با کبد که از اول ترویج حاصل میشود و از آخر امداد میشود
یا مبتدی بود چون شرایین قلب که بواسطه او روح در بدن منتشر میگردد و آورده کبد را

١١

...بواسطهٔ اوست و تحلیل اشیا نیز ا
...بد و قوت و مدد اوست بینیم که قابل
...ید چون لحم حساس و ثانی را نه
...و عضا در ترکیب وفی
وس ما کانت رئیسا
...ولد میشود هر گاه که تفرق اتصال عرض
...صحتی نیابد زانکه در بنوقت ماده بسیار
...ال طبیعی میشود و اعضایی که در میان
...ن غشا مستبطن اضلاع صدر ا
...ملصق بجمیع اضلاع صدر است
...ست و ثانی میگردد از دو غشا که قایم
...امی که بر بطن و القصّت سیاه غشا
...ن بغایت باریک افتاده در شبیه
...یری که تنزو فم معده افتاده تابعا
...خوانند و اعضای لحمی یا آنکه یا لیف
...بر حرکات طبعی ارادی و قوّت انکسا
...معتبر نیست بنا بر آنکه لحم کبد و طحوست
...غذا میکشد با آنکه میست و اخلل

ایشان تنگ شده و هرچه از آن کبد و رطوبت حلو و نیست ظاهر است حلو
ایشان از لیف و از آن شط باشد بنا بر آنکه هرگاه که جذب غذا موقوف
بر لیف بود تسلسل لازم آید و آن توقف کل واحد واحد است از لیفات
بر آن دیگر الی مالانهایه و تسلسل محالست پس وجود لیف واجب
نباشد و آن عضوی که با لیفست منقسم به سه قسم می شود یکی آنکه لیفات
بطول افتاده باشد و آن از جهت جذب بود یکی آنکه لیفات او بطریق
عرض واقع باشد و آن جهت دفع بود و دیگر آنکه بوراب افتاده و آن
جهت امساک بود و پیش جالینوس آنست که در هر جای لیف مستطیل و
مورب باشد و مستعرض نیز باشد اما شاید که مستعرض باشد و ایشان
نباشند و اسناد افاعیل لیفات از جهت آنست که مشاهده می رود در حالتی
که ضرری با ایشان لاحق می شود ضرر آن فعل خاص ظاهر می گردد و هرگاه که عضو
از اعضا یک طبقه باشد لیفات او بطریق طول بود و هرگاه که دو طبقه باشد بطریق
عرض و پیش ابوعلی آنست که در طبقه خارجی باشد و آن دو لیف دیگر در طبقه داخلی
و جالینوس برین نص کرده و پیش بعضی از اهل تشریح آنست که لیفات در طبقه
داخلی نیز هست و سخن جالینوس در تشریح اوثق است بنا بر آنکه او مشاهده کرده
و ابوعلی گوید درین باب قیاس معتبر است نه مشاهده و اعضای عصبانی که
محیط است باجسام غیر بسیط است یا مرکب بسیط و دو نوعست اول خانچه اغشیه و
آن یک طبقه باشد چنانچه اغشیه عضلات یا دو طبقه چون اغشیه اعضای باطنی و صاحب
تشریح اغشیه نص کرده برین و دوم چنانچه عروق و او همچنین یک طبقه بود و چنانکه

چنانکه بیشتر اور ده یا دو طبقه چنانکه بیشتر شرائین و عضلها مرکبه دو نوعست
اول معده و دوم معا دکل واحد از ایشان دو طبقه آفریده شد تا بواسطه حرکات
عنیفه منشق نگردد و دیگر ثلث احتیاج جهت آنچیزی که در جوف اوست چنانچه
روح و دم و دیگر تفریق میان آلت جذب و دفع یا آنکه تفریق میان آلت حصر
و فعل هضم در عضوی که محتاج باشد در وباین دو امر چنانچه معده که
آلت دفع هست در طبقه داخلی باشد و فعل هضم در طبقه خارجی باشد
اول بنابر آنکه گفتیم و دوم بنابر آنکه شاید که ملاقی مهضوم نشود چنانچه انجیر
در دیگ است پخته میگردد و ملاقی آتش نمیشود و دیگر آنکه مزاج بعضی از عضلها
بعید افتاده از مزاج دمی که غاذی اوست و محتاج او و آن دم با آنکه غذا
گردد بزبانی بعید تا مستحیل شود بچیزی که مشاکل جوهر عضلها بسیطه که او را متشابه
الاجزا خوانند باشد و از عضلها بسیطه اول عظمست اگر گویند که عضلها
متشابه الاجزا در خارج موجود نیست بنابر آنکه چون نظر میکنیم هر یک از ایشان
مرکب اند از عناصر اربعه جواب گوئیم که مرا د با عضلهاء مفرده آنست که
جزوی محسوس از و مشاکل باشد در اسم و حد بر این تقدیر چیزی وارد
نشود والله اعلم بالصواب

المقالة الاولى فى العظام

عظام از آنجهه مقدم است که اساس بدنست و اساس هر چیز مقدم است
پس بنابرین باید که در صلابت باشد و بعضی از و در بدن بمنزلت چو
چوب میان سفینه افتاده که مدار علیه است و دیگر چو بها از طرفین
بدو متصل می شود مانند فقرات ظهر که از طرفین عظام بدو متصل اند

وبعضی در وقایه بمنزله جنه اند چون استخوان سر بنسبت با دماغ و اضلاع
صدری بنسبت با احشائی که در جوف اواند وبعضی از عظام مجوف
است تا صدور حرکت ازو بسهولت بود وبعضی مصمت چون عظام سلامیات
وبعضی اندرون او محشو بمخ است جهت تغذیه و دیگر انکه تا هوا در اندرون
او نرود و او را سست نگرداند وبعضی ازو متخلخل چون مصفات تا روایح
بدو زود وصول یابد و فضلات ازو باسانی نفوذ کند و مجموع
عظام متصل اند بیکدیگر و متحد نشوند بنابر انکه اگر آفتی بقطعه رسد دیگری
محفوظ باشد و دیگر انکه علت غائی از خلقت هر یک ازیشان منافی
آن دیگر پس هرگاه که بمقتضای آن وضع باشد مقصود حاصل
گردد و اختلاف بسبب کثرت است و مجاورت ایشان بواسطه سهولت
ترکیب و ربط جهت حصول وحدت است ترکیب مقصود و موثق بود باشد
و ربط و وثاقت آن برباطات و اوتار و اعصاب است و تا بواسطه حرکات
شدیده متنوعه و افعال قوای مختلفه از هم جدا و منفصل نگردند و مفاصل
آن موثقست و غیر موثق موثق نیست که حرکت یکی از دو عظم بی آن
دیگر ظاهر نباشد و آن سه نوع است جهت انکه ترکیب ایشان یا بزائده و
حفره است یا نه اگر هست و زائده و حفره در هر دو عظم است آنرا ایشان
درز خوانند چون درزهای سر و در استخوان سر ظاهر است و اگر
در یکی زائده نیست و در دیگر حفره و زائده و در حفره است چنانچه دران
[illegible] آنرا رکز خوانند چنانکه دندان در فک اعلی و اسفل

اسفل اگر ترکیب ایشان بزایده و حفره نیست ویرا بالتصاق والتزاق
خوانند و آن در طول باشد مثل ترکیب زند اعلی و زند اسفل در ساعد و قصبه
صغری و کبری در ساق و در عرض باشد مانند فقرات عصعص و ترکیب
عظام صدری و غیر موثق دو نوعست سلس و عسر سلس آنست که حرکت
احد العظمین الی آن عظم دیگر آسان باشد مثل مفصل رسغ با ساعد و
عسر آنست که حرکت احد العظمین الی آن دیگر دشوار باشد مانند مفصل
رسغ با مشط و مفصل بحسب لغت موضع انفصال باشد و در اصطلاح
اطبا موضع تلاقی عضو نیست بعضوی بالطبع و عظام که بعضی مصمت و بعضی
مجوف و بعضی متخلل واقع می شود بنا بر آنست که هر عضوی را منفذی هست
که غذا در و نفوذ میکند اگر آن منفذ محسوس نیست از اعظم مصمت خوانند
و اگر محسوس است در جرم عضو متفرقست یا نه اگر متفرقست از اعظم
هش خوانند و متخلل چنانکه عظم فک اسفل و اگر متفرق نیست و در
یک موضع است از جرم عظم آنرا عظم مجوف خوانند مانند عظم فخذ و ساق
و بعضی از عظام نوع او یکیست در بدن چون عظم لامی و عظم وتدی
و بعضی نوع آن دو است چون کتف و عضد و بعضی چهار است چون
ساعدین و ساقین و بعضی زیاده از چهار چون عظم انامل و کف و
قدم و اضلاع جمجمه بمنزله سپر اصح مخلوقست از شش عظم چهار بمنزله جدران
و یکی بمنزله سطح که از اقاعده دماغ دو وتدی خوانند و دو بمنزله سقف
که آنرا قحف خوانند و جدران یمین و یسار را حجری خوانند بود سطح

صلابت و آنچه به پیش سر افتاده آنرا جبهه گویند و آنچه بر خلف افتاده
قمحدوه و چون در عدد استخوان سر خلاف بود و قید بمذهب اصح کردیم
چه پیش بعضی یازده است جدریان بیمین و یسار که حجریان خوانند و
جدار مقدم که آن عظم جبهه است دو عدد و جدار مؤخر دو عدد و عظام
صدغ چهار و عظم وتدی دو عدد و بعضی بر آنند که بعد از عظم یافوخ
ده است و بعضی گویند نه که آن عبارت از جدران اربعه است و
عظام صدغ و عظم وتدی و سر طبعی آنست که او را نتو مقدم و مؤخر باشد
و درز پنج درز موجود سه حقیقی و دو کاذب و درز را شئون و قبایل
خوانند و بعضی قبایل بر استخوان سر اطلاق کنند و سر غیر طبعی آنست
که یکی از دو نتو نداشته باشد پس استخوان سر طبعی آنست که مستدیر
الشکل بوده و مایل بطول که از شان او محافظت دماغست و آنچه
نزدیک اوست و استداره او بنا بر دو امر است یکی نظر بداخل و آن
چنان بود که تا مغز را جای وسیع و محل تمام بود و هیچ شک نیست
که شکل کری اوسع است از مربع هرگاه که مساوی باشد در اضلاع و در
کتب هندسه این معنی مقرر و مدلل است و دوم که نظر بخارج است بنا بر آنکه
شکل کری از آفات مصون تر از مربع است و در تعدد عظام فواید است
اول آنکه چون بخارات میل باعلی بدن دارد کثرت مسام مطلوب بود و
دیگر آنکه چون آفتی بقطعه رسد مخصوص بدو باشد و این دو فایده در
جای یک قطعه نباشد ملاحظه توان کرد چنانکه در فلک اعلی و دیگر از فواید آنکه

آنکه اختلاف در وی مطلوبست جهت آنکه بعضی متخلخل می باید و بعضی صلب و
از آنجهت مایل بطول است که اعصاب ماغی بطول موضوعست در دو
درز معروف طبیعی که گفتیم نخست درز اول آنچه بر پیش افتاده و آنرا اکلیلی
خوانند بنا بر آنکه محل نهادن کلاه است یا بر شکل او واقعست و درز دوم را سهمی
گویند و آن درزیست مستقیم که بنصف سر است در طول و او را از آنجهت سهمی
گویند که مشابه تیر است در کمان و هرگاه که انضمام سهمی با اکلیلی ملاحظه
کنند از اسفودی گویند منسوب بسفود که آن آلت گوشت بریان کردنست
و درز سیوم را لامی خوانند بنا بر آنکه مشابه لامست در خط یونان
و بر شکل را است در خط عربی و درزان کاذب [illegible] قشری
گویند و دو درز که در سر دو جانب طول موازی [illegible] سهمی [illegible]
شکل مجموع ظاهر است و ک سہ ط مرکب است از [illegible] استخوان
و در میان این استخوانها پراکنده است

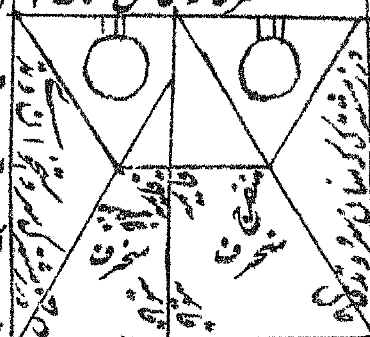

[illegible] عدد و کناره [illegible]
است [illegible] بعضی [illegible]
علیا [illegible]
هست [illegible]

اجزاء او مختلف افتاده در صلابت و لین بنا بر آنکه عظام [illegible] صلابت
صلابت او جهت محافظت و عظام الف ضروریست که رخو و متخلخل باشد
تا رسیدن روایح بدو و دور شدن فضلات دماغ از و آسان بود و تشکل اجزا

او از مثلث و مربع منحرف الاضلاع از این صورت معلوم میشود که بعد از این
گفته می آید و چون فک اعلی محاذی قم و ماغ است و فضلات
دماغی بسیاری از و سند فع می گردد ضرورت بود که در وی درز و
مفاصل بسیار باشد بخلاف فک اسفل و دیگر آنکه در فک اعلی خفت
مطلوب بود بنا بر حرکت بسیار و در فک اسفل نه چنین پس باید
که فک اعلی خفت از فک اسفل باشد فک اسفل مرکبست

در زیر شکل که قاطع حنک است

شکل اسنان

از دو عظم و بعضی گویند یکیست
و درمیان ایشان مفصلی موثق خفی
است که از ذقن خوانند و این دو
استخوان از طرف اعلی دو شعبه دارد یکی
باریک و دیگری ستبر و دو عظم زوج اند
متصل بدوست و تری از عضله صدغ و شعبه دوم غلیظ و مستدیر الراس
افتاده در سیره و دیگری که در تحت دایره اذن است و در فکین سی و
دو دندان مرکوز است از طرف بالا و ثنیه و دو رباعی و دو ناب و پنج
ضرس از هر طرف و از شیب همچنین ثنیتین و رباعیتین جهت قطع و دو ناب
جهت کسر و از هر طرف پنج اضراس جهت طحن و لواحد بعضی را نمی باشد
و آنرا شعبه چند است که در سیره و در سوراخ فکین و زائده محیط است
برایشان و بغیر از اضراس یک شعبه دارند اما اضراس آنچه فوقانی
ایشان سه شعبه دارد یا چهار و آنچه تحتانیست دو و بعضی برانند

9

بر آنند که دندان عظام نیست و پیش جالینوس از عظام است و
مخصوص است بجنس فقرات عنق فقره استخوانیست که
در میان آن سوراخی بود که نخاع در آن گذرد و هر یکی از ایشان
زواید مفصلی دارند که بدان منتظم و مرتبط میگردد و در بعضی نقر و در بعضی لقم
موجود و بعضی ببعضی یکی متصل گردد تا سبب استحکام شود و این زواید در بعضی
چهار باشد و در بعضی شش و در بعضی هشت و او را شواخص و زواید
هست جهت حفظ صحت آنچه بخلف افتاده شوک و سناسن خوانند
و آنچه در طرفین و اجنحه و آن یا مضاعف باشد یا غیر
مضاعف و فقره اولی خالیست از سناسن و اجنحه و در فقرات سوراخ
دیگر هست که عصب از و بیرون می آید و عروق در سیر و در و در هر یک
از فقرات صدری سلسله و نماجان دارند الا فقره دوازدهم که او از
اجنحه خالیست و هفت از سناسن ایشان بزرگ افتاده و اجنحه ایشان
ستبر جهت حصن اعضاء سینه که و شیب ایشان و اجنحه و فقرات از
اول تا نهم فقر ایشان در زواید شاخصه مایل است بفوق و سناسن منحدر
میشود و در دو لقم ایشان برفوق افتاده و نقر ایشان بطریق سفل
و سناسن منجذب بفوق و از ان عاشره سنسن او قائمست و زواید
شاخصه فوقانی و تحتانی مشتملست بر نقر و منفعت او است که اسنان
باشد توجه ایشان بجوانب جهت میل کردن حرکت انحنا و انثنا بعضی
دو تو شدن بنا بر آنکه وسط صدر است با نزدیک بد و فقره اثنا عشر

مجوف است از جهة نه بابرده است یکی آنکه ملتصق است بحجاب در موضع اجنحه
یعنی اتصال او با حجاب در محل اجنحه است و دوم آنکه زواید مفصلی قطعات
مضاعف افتاده ضرورت افتاد که چیزی که نزدیک اوست مشابه
او باشد پس زواید مفصلی در مضاعف افتاد و طبیعت نیافت بعد
از خلق زواید چیزی که صرف کند در خلق اجنحه چون فقرات و خرزات
بزرگتر است از فقرات عنق و مخرج عصب در وعلی السویه نیست بلکه بعضی که
در عالیه واقعست اعظم است از آنکه در سافله واقع است و زواید دیگر در
عالیه و نقصان می یابد در سافله تا زمانی که باقی نمی ماند از ابره تمامه و
این بعد از عاشر نبایدست که جرم ایشان از آنکه در وحدی احتمال النقب
خاصه دارد فقرات ظهر دوازده است و بست و چهار
ضلع در دو سر کوزه است از طرفین هفت از ایشان متصلست بقص
از هر طرف واورا اضلاع صدر خوانند و طولانی افتاده تا مدد حشا می
کند که در جوف اوست و این هفت اضلاع از پیش با استخوان سینه متصل
اند و از طرف خلف بهفت فقره از صلب و دیگر اضلاع خلف قصیره
خوانند و سر ایشان متصل بغضاریف و بر پنج فقره باقیه از فقرات
بعضی می شدند که در سر و در اضلاع خلف در و نقاو قست و
آنست که مشاعره اند و اضلاع عظامی اند قوسی که نگاه میدارند احشا
و حجاب دیگر و بر ایشان قس مؤلفست از هفت استخوان مختصر
که با ایشان متصل میشود هفت اضلاع از پیش چنانکه گفته شد و

گفته شد و اول بین بر و محیط شدن و بعد از ان لحم بخلاف دیگر عظام
پیوسته باطراف غضروفی عریض مائل باستداره که انرا خنجری گویند
جهت مشابهت بخنجر **فقرات قطن** پنج اند ثنائی یعنی
بیک وضع افتاده که بعد از فقرات صدر است و فقرات
ایشان اسناسن طوال و اجنحه عراضه هست و قطن با عجز همچون
قاعده زیر اند **فقرات عجز** سه اند که بعد از قطن و نخست
و سوراخی که مخرج اعصابست بر جانب وسط نیست بلکه نیز
و بیا ربلکه مائلست بطرف قدام و خلف و او شبیه است
بعظام قطن در صلابت و عظم و استحکام مفصل **فقرات**
عصعص در اصل دنباله است و فقرات او چون در
آخر فقرات است گویا دنباله عجز است ازینجهت او را بدین تشبیه کرده
اند و ایشان مؤلف اند از سه عظم غضروفی و زوائد ندارند و
مخرج اعصاب ایشان مشترکست در تساوی یعنی در آن هیچ
کم و بیشی نیست چنانکه در فقرات گردن اختلاف بود و از فقره
آخرین عصب فرد بیرون می آید **کتف** ظاهر الهیئت است
و در طرف باریک او کوی است غایر که در سر و در عضد
عضد و در جانب عریض غضروفیست لین و در و زائده
هست یکی مائل بفوق و خلف و او را منقار الغراب خوانند
و با و ربط کتف می شود و با تر قوه و این زائده منعم میکند بیرون.

آمدن سر بازو از فقرهٔ فوقانی و زائدهٔ ثانیه از اندرون ادست
و مایل بتشبیب است و او منع بیرون آمدن سر عضد میکند از فقرهٔ
که بر تشبیب افتاده و بر ظهر کتف مثلثیست که قاعده او بر جانب
وحشی است و زاویهٔ او بر جانب انسی و او جاری مجری
سنسنه است بنسبت با فقرات و حافظ کتف است از ضرری
که بدو لاحق شود و این را خاجز گویند و صاحب کامل او را
عین الکتف خواند بنا بر آنکه قایم مقام عین افتاده همچنانکه بچشم
آنچه از قدام واقع میشود دفع میکند آنچه وارد میشود بصدر از
جانب خلف او دفع میکند و از فائده کتف یکی آنست که عظم
عضد بصدر ملتصق نگردد و ضرر با عضای شریفه وصول نیابد و
دیگر آنکه بنسبت با عضای که محصوراند در صدر از خلف حافظی باشند
همچنانکه ترقوه از قدام و دیگر آنکه تا سطح ظهر بوسطهٔ او مساوی
باشد که اگر او نباشد موضع پشت کوژ باشد دست مرکبست
از ساعد و عضد و ساعد مرکبست از دو عظم که آنرا زند اعلی
و زند اسفل گویند و با یکدیگر متلاصق اند و اتصال ایشان در
طول است و زند اعلی میان و باریک افتاده و طرفین او غلیظ و طولانی
و مایل باستدارت و از جانب وحشی التوا دارد و زند اسفل غلیظ
تر افتاده و در وی هیچ التوائی نیست و چون ضرور بیست که ذراع
از طرف اعلی دو مفصل داشته باشد او را دو عظم مخلوق گشته

مفصل مرفق عبارت از مجموع مفصل زندین است با عضد و
کیفیت اتصال زند اعلی با او چنانست که در طرف مرفق کو هر
هست زائده که از طرف وحشی عضد رسته است در دو دهره و
و با او حرکت منبسطه و ملتویه حاصل میشود و کیفیت مفصل زند اسفل
چنانست که در دو زائده هست و در میان ایشان حفره ایست
شبیه بشین در خط فلسفیان و بعضی گویند بجاء و آن جزو ملازم
جزو عضد نیست و هر دو طرف هر دو زائده در عمقتین در رفته و
بدو حاصل میشود بسط و قبض ساعد و هر دو طرف زائدتین از ترکیب
چون مجتمع میگردند یکی میشود و پیدا میگردد کوی وسیع و زند اسفل
رسغ کف هفت استخوانند در دو صف نهاده و مراد آن
مجلیست که میان ساعد و مشط بود و مصمت مختلف الاشکال ملاصق
بهم یعنی بهم دوسیده صف اول نزدیک ساعد است و
آن سه استخوانست مجمع الرؤس از جهت اتصال بساعد و صف
دوم نزدیک مشط است و آن چهار استخوانند که اطراف ایشان
نزدیک مشط باشد و میل بکو دارد و لاحق ایشان می شود عظمی که حایل
میگردد و با استخوانی که نزدیک خنصر و قسمت از صف اول واو
را با ساعد و مفصل هست یکی حاصل می شود از در رفتن طرف
مجتمع ایشان در نقره زندین و این مفصلیست کبیر سلس که منبسط و
منقبض میگردد و مفصل دوم ملتیم میشود از رفتن بنات خنصر کوده

در لفقره که در استخوانیست که درین موضعست و کوچک افتاده و
بدو انکباب و انطباخ حاصل میشود مسطح مرا منبسط محلیست
که میان رسغ و انامل باشد و آن چهار استخوانست که مقعر ایشان
قریب بباطن و قعست و هر یکی از ایشان دو مفصل دارند بغضروف زائده
از هر یک و پیوندد در لفقره از رسغ اصابع پنج اند هر یک
مرکب از سه عظم که آنرا سلامیات خوانند و بعضی با بعضی متصل اند از مفاصل
مفصل زائده که در می آید از یکی و در پیوند در دیگری و در میان
مفصل ایشان استخوانی چند هست که مواضع خالیه بدان پر میشود و آنرا
سمسمانیات خوانند و بغیر از ابهام که متصل رسغ است اصابع دیگر متصل
بمشط است عظم عانه متصل گشته بعظم عجز و دو استخوان بزرگ از ظهر
راست و چپ و هر یک ازین دو عظم منقسم میشوند بچهار جزو جزوی
از پیش افتاده و آنرا عانه خوانند و جزوی از خلف و آنرا ورک
خوانند و جزوی دقیق که بعرض افتاده نزدیک طرف وحشی و آنرا عظم
خاصره و حرقفه خوانند و جزوی مایل بشیب از طرف انسی و آنرا حق
ورک خوانند بنا بر آنکه جوف او وسیع افتاده و سر استخوان ران در او
میرود و استخوان فخذ بزرگترین استخوان بدنست و از قدام محدب افتاده
و از خلف مقعر و جزو اعلی او پیچیده است بجانب وحشی و جزو اسفل بجانب
انسی و او را از طرف فوق دو زائده است که در و سر دو حق و
رکی و از شیب دو زائده که در پیوندد در رکبه ساق مرکبست از دو عظم

عظم متصلا صق بهم یکی از طرف انسی وآن بزرگتر افتاده ودرازتر واو را
از طرف فوقانی نزدیک بمفصل فخذ دو نقره هست واورا قصبه ه
کبری خوانند وساق نیز خوانند ودوم از طرف وحشی وقعست
وآن کوچکتر افتاده وملاقی فخذ نمیشود از طرف فوقانی وآنرا
قصبه صغری خوانند ودر ساق دو تحدب هست مختلف الجهة یعنی
درین دو تحدب مخالفتی هست چنانکه در فخذ بود ومفصل رکبه ازیشان
ملتئم می شود از در رفتن زائدتین مذکورتین که آن تحدبست در
هر دو قصبه عظمی واورا دو رباط هست یکی پیچیده ویکی ساده و
دو رباط دیگر قوی از جانبین وتقدم ایشان محکمست بر صفره که آن
عظمیست غضروفی مستدیر الشکل ودرو نقره هست که در میر ودو
انچه بیرون آمده است از عظم فخذ **عقب** استخوانیست بزرگ
صلب مستدیر الشکل از طرف خلف از جانبین اما جانب وحشی او
طویل افتاده ومائل بتباریکیست واز شیب عریض افتاده و
املس ومنابر اینست که چون ناظر نظر میکند گویا مثلثیست مایل
باستطالت که باریک میشود جزوی از وبعد از جزوی تا منتهی میشود
بوحشی واورا دو زائده هست نزدیک اخمص ونقره در جانب
وحشی دارد ودو نقره از طرف بالا و کعب استخوانیست موضوع
بر بالای عقب وزیر ساق که گرد او در آمده وزائده که ان قصبتین
رسیده در میر ودر هر دو طرف او دو نقره عقب واو برا دو زائده

هست فوقانی آنچه بطرف انسی در سیر و دو در کوی که در طرف قصبهٔ ۲۶
عظمیست و وحشی او در سیر و و در حفره که در طرف قصبهٔ صغری
و اقعست و ازین حاصل میشود مفصلی که بدو تمام میشود انبساط و انقباض
قدم و بعد از و عظم خمص ست و محدب افتاده از طرف فوق
و قدم با سشط مایل بدو ست و او را زورقی خوانند و او
مربوط است بکعب و مقدم بر بالا و در و کوی هست که در سر و
در دو زائده عقب و حاصل میشود از مجموع ایشان مفصلی که حرکت
قدم بجانبین او ست و رسغ پای چهار استخوانست
که از ان مرتبط است سر ایشان بزورقی از یک طرف و
از طرف دیگر متصل اند بطرف عظم از عظام مشط که بر طرف
انسی و اقعست و چهارم از استخوان رسغ نهاده است بجانب
وحشی نزدیک خنصر استخوانی شبیه بمکعب یعنی جسمی که محیط باشند
بدو مسدس و او را نردی خوانند و او مرتبط است نزد عقب
بدو زائده که از آنرا او در آمده است و در رفته در نقرهٔ مذکوره
و از پیش بدو استخوان از عظام مشط مؤلف است
از پنج استخوان که هر یک از اصابع بدو متصل میگردد از جانب ایشان
و از طرف دیگر باستخوان رسغ و اصابع هر یک مرکب اند از سه پاره
الا ابهام که مرکب از دو پاره است و مجموع عظام غیر از عظم لامی و
عظام سمسانی و عظمی که در قاعده قلب می باشد بنا بر

بنا بر انکه در عظمیت ایشان خلاف کرده اند و در سمسانی بواسطه خورد
بحسابنا بیده دویست و چهل و هشت عدد است چنانکه گفته اند سه عدد
عظم چو خواهی که بدانی یقین * می برون آید از انجا که برومی آید
فتبارک الله احسن الخالقین لا یذن فی جنب علمه علم بقراط
بقراط و لا حکمه افلاطون بنقطة النون لا یسئل عما یفعل و
هم یسئلون اظفار اجسامی چند ند عظمی که جهت اطراف اصابع مخلوقند
و ستون ایشان تا از افات مصون و محفوظ باشند و دیگر فواید ایشان
از حک و لقط و سلاح مخفی نیست و زیاده شدن ایشان بنموست
و الامخصوص بیک طرف نبودی و متوکد این سخنست زیاده شدن اظفار
نیست و شعر او پیش از تخلل اجزا مانی و شاید که بواسطه النست که چون
مستعفن میگردد غذا او حاصل میشود بواسطه فضلات بخاری
و درین سخن نظر است و تر از اعضای مفرده یکی و تر است و آن
جسمیست مشابه جوهر عصب و باطراف عضل متصل جهت تحریک اعضا
رباط یکی دیگر رباطست و ان جسمیست شبیه بعصب اما بی
حس افتاده و فایده او ربط کردن عضویست بعضوی یا بعظمی و
انرا عقب نیز خوانند غضروف غضروف عضویست الین
از عظم و اصلب از دیگر و در آفریدن او ملاحظه حسن اتصال او
الیست بدیگری بعدد عظام مجملاً فقرات
ظهر ۱۲ فقرات قطن ۵ فقرات عصعص

فقرات عجز ۳ عظام سر ۸ عظام صدغ ۴ عظام فک اعلی ۱۴ عظام فک اسفل ۲ اسنان ۳۲ فقرات رقبه ۷ فقرات اضلاع ۱۲ اضلاع ۲۴ عظام عانه ۲ عظام سینه ۷ ترقوه ۲ کتف ۲ قلت الکتف ۲ عظام ید ۶۴ عظام رجل ۲۶ **لحم** عضویست که از دم طبیعی متولد میشود و فرج و خلل اعضا را مملو و محشو گردانند و عاقد او حرارت بود و بعضی شحم و سمین و ظفر و شعر از اعضا شمرده اند و در آن نظر است زیرا که شحم و سمین داخل لحم اند و شعر و ظفر از زواید و فضلات اند و جمله مرکب است شمرده بیان هر یک کرده میشود **شحم** جسمی ابیض است که از مادهٔ مائی دم در اعضای عصبانی شکل شرب و معا متولد میشود و بواسطه برودت محل منجمد گردد **سمین** مشابه لحم است و از دمی و سم متولد میشود و او همچون مرکبی است از لحم و شحم **شعر** جسمیست که از بخار دخانی متولد گردد و بعضی از او زینت بود چون حاجب و لحیه و بعضی زینت و وقایه همچو موی سر و مژه **جلد** عضویست منسج از لیفات و شظایای عصب و خلل آن بلحم پوشیده و همچون غشائی بود مر جمیع بدن و فایدهٔ او حفظ هیئات و افادهٔ حس و ادراک ملموسات بود والله اعلم بالصواب **بکذا التشریح استخوانها**

المقالة الثانیة فی العصب امتیاز انسان و حیوان
از نبات و جماد بدو امر است حس و حرکت اختیاری و مظهر
این دو حالت دماغ است و همچنانکه وصول آب باراضی بواسطه
تفاوت جداول و سواقیست از ان بدن به نسبت با
دماغ بدین منوال است یعنی محلی چند که عصبی که بدو آید اگر بزرگ
باشد حس و حرکت تمام بر انجا وصول یابد و محلی باشد که بدین
وضع نبود و بنابرین عصب مخلوق گشته و دماغ بالذات مبدا این
دو قوتست پیش بعضی و پیش بعضی آنست که معطی جمیع قوی
قلبست و مظهر این دو امر درین محلست و اعصاب منقسم
میشود بچند قسم اول باعتبار قوام یعنی بعضی از و در
غایة و نهایة لین افتاده چون اعصاب حس تا انفعال از محسوس
زود یابد بتخصیص آن زوجی که از مقدم دماغ رسته است
جهة آنکه مقدم دماغ لین او زیادتست از موخر قسم دوم
باعتبار هیئة یعنی بعضی را یک تجویف بود چون زوج مقدم که
محل نور است بعینین می آید و بعضی آنست که خالی از تجویف
اند چون اعصابی که غیر این زوجست و در روح نفسانی ساری
است چون سریان آب در گل و روغن در کنجد و سیوم باعتبار
افاده اوست یعنی بعضی افاده قوت حس فقط میکنند چنانچه
عصب ذوق و بعضی افاده حرکت چون عصب محرک لسان

وبعضی انست که افاده هر دو امر میکند چنانچه عصبی که جزئیست
از ان عضلات و ربدین در جلین چهارم باعتبار مبدا از بعضی
از دماغ رسته باشد و بعضی از نخاع و انچه از نخاع رسته بعضی
عنقی باشد و بعضی صدری و بعضی قطنی و بعضی عجزی و بعضی عصعصی
و فائده او چنانست که دماغ و نخاع اعطا میکند باعضا قوه حس
و حرکت بنا بر آنکه مبدا حس و حرکت بالذات دماغ و نخاع اند بمذهب
اطبا یا بواسطه قلب چنانچه مذهب ارسطو است و علی التقدیرین
روح در صدد و این فعل زمانی متمکن گردد که حاصل شود در
دماغ و وقتی اعضا استفادت قوت حس و حرکت می توانند
کرد که از دماغ نفوذ کنند در اعصاب بالضرورة آلت باید و
باید که نرم افتاده باشد بنا بر آنکه اگرچه عسر الانقطاع است سهل
الانعطاف باشد یعنی بحسب اقتضاء اعضا و می باید که ظاهر او
حصین بود و کثیف افتاده باشد تا روح بتحلیل نرود و داخل
او باید که متخلخل باشد تا محل روح وسیع باشد جهة جرم روح پس معلوم
گشت که منفعت او بالذات ایصال قوت حس و حرکت
است و بالعرض توثیق و تشدید اعضا یعنی چون صلابتی در جرم
او موجود است هر گاه که پراگنده میشود در لحم او را عسر الانقطاع
میگرداند جهة افاده شانه و غلظی که در جرم او ست و دیگر از فائده
بالعرض اعطای شعور است بر اعضائی چند که از حس خالی افتاده جهة

جهت آفتی که عارض ایشان گردد یعنی چون عشا گردد ایشان در اعاده باشد
بواسطه اعصاب ادراک ناملایم کنند چون کبد و طحال و کلیه پس عصب
عبارت است از جسمی لین ذو حس و الانعطاف یعنی دو تو کردن
و صلب در انفصال یعنی گسستن و فایده او آنست که باعث افاده
حس و حرکت باشد و آن بعرض استحکام و لو ثوق اعضاء است
و اعصاب دو قسم است قسمی از دماغ رسته و آن هفت زوج است
که حواس ظاهره و حس و حرکت اعضاء عالیه بدوست و قسمی از
نخاع که خلیفه دماغ است رسته و آن سی و یک زوج و فرد است
و حس و حرکت اعضائی که نشیب گردن و تحت است بواسطه اوست
و مجموع او پنجاه و هفت زوج است و یک فرد و آنچه از دماغ رسته
زوج اول آنست که مصور است بسبزی و مرا و را اجوف و منبت و
قوت باصره بواسطه اوست و منشا این زوج مقدم دماغ است
نزد دو زائده که شبیه اند به پستان و هر یکی ازین دو فرد مجوف مخلوق
گشته و این زوج نسبت با ازواج مائل الصغر است و فردی که در طرف
راست واقعست مائل بطرف چپ میشود و آنچه بطرف چپ واقعست
مائل بطرف راست میگردد و با یکدیگر متصل می شوند بنحوی که
تقاطع صلیبی میگردد و بعد از آن آنچه از طرف راست می
آید بچشم راست نزول میکند و آنچه از طرف چپ می آید بچشم
چپ نزول میکند زوج دوم مصور بسرخی است و این زوج از

خلف زوج اول ظاهر میگردد و بیرون می آید از پس زوج اول و
اعطا میکند چشم انسان را حرکت وهر یک از فرد او بیرون می آید از سوراخی
که در کاسهٔ چشم است و پراگنده میشود در عضل او و به شش شاخ میگردد
وهر یکی در عضلهٔ چشم پیوسته است و قوت حرکت بدین عضلها
میرساند زوج سیوم مصور است بلا زوج و دو هر دو عصب از ناشی
میشوند از انجا که منفصل و ماغست یعنی جزو مقدم و مؤخر
انجا از یکدیگر جدا می شوند واین زوج امیخته میشود با زوج چهارم
و بعد از امتزاج منفصل میشود و منقسم میگردد بچهار شعبه جزو اول
از اجزا او متفرق میشود و در میرود در شرائینی که آنرا معا خوانند
و فرو می آید از طرف گردن و سینه و پراگنده می شود و در جائی که
حجاب و اقعست و شعبه دوم از شعبا و از سوراخی ظاهر میشود که
نزدیک صدغین و اقعست و متصل میشود بعصب حسنه و چشم و جزو
سیوم از ان از سوراخی که زوج دوم از ان بیرون می آید و سفتم
میشود و بسه قسم یکی از ان می آید بجانب لحاظ یعنی گوشهٔ چشم از
طرف وحشی و منقسم میشود در عضلات هر دو صدغ و یکی دیگر بجانب
ماق می آید و آن گوشهٔ چشم است از طرف انسی و در میرود در منخرین
که آن هر دو سوراخ بینی است و یکی دیگر سیل میکند و بیرون می آید بطرف
بینی و شعبهٔ علیا در جلد وی جزو چهارم از زوج سیوم فرو می آید در
[illegible] و در طبقهٔ لسان و اعطای قوت حاسه میکند و باقی او در بنجر

پنج وتد انها که در فک اسفل است و لب زیرین متفرق میشود و زوج چهارم
مصور است بسبزی و هر دو عصب و گویند از طریق خلف تا زوج
ثالث مختلط میشود و بعد از ان چون مفارقت میکند گویند پراگنده
میشود و در حنک و حس حنک بواسطه اوست زوج پنجم همچنین مصور است
بصفرت و این بزرگتر است از اول گویا که دو زوج اند یکی از ان شایع است
و از پیش رسته است و در سوراخ گوش و غشائی که خادم قوت سامعه است
در میرود و این از پس زوج سیوم و چهارم است و یکی دیگر در می آید از پس او
و ظاهر میشود از سوراخی که در عظم حجر است که او را اعور گویند و جزوی از ان
عصب مختلط گردد با زوج سیوم و پراگنده شود در خلف عضله عریضه که
محرک خد بواسطه این عصب است و باقی او همه عصبی اند که از زوج سیوم
می آید بعضله با زوج ششم مصور است بزردی هر دو عصب او
پراگنده میشود و شیون یعنی در درزی چند که در پس سر واقعست
و صورت او مشابهت بلام در کتابت رومیان و در هر یک از دو
سوراخ عصب بیرون می آید یکی از ان بمفصل حنک می آید و اصل
زبان تا همه شریان گردد که شایع است در و و یکی دیگر روانه میشود بجانب
عضل عریضه و غیر ان از عضلاتی که در ان محل واقعست و یکی دیگر در
سیر و در پهلوی شریانی که او را صماخوانند و فرو می آید با حشاء
از انجا بجانب گردن سیر و متشعب میشود و بچند قسم شعبه اول
فرو می آید بعضلاتی چند که مختص حلقست و هر گاه منجذب میشود بطرف

بسینه سر او بشیب افتد و این را اعصاب راجعه گویند بجانب
۴۳ حلق از زبان شعبه جدا می شود ببالا و عضلات واقعه در آن
محل بعد از ان شعبه از و می آید بقلب و ریه و مری و شریانات
وارده چند که در سینه واقعست و در قصبه ریه و هر گاه
که در حجاب درر و د باهم آید و در دهن بطن او در احشا مثل
کبد بغیر پوست اندرون شکم که مختلط می گردد با عصبی که با ذکر
کردیم که فرو می آید بجانب او و از زوج سیوم زوج هفتم از اعصاب دماغی
مصور است بسواد و جزو صغیر او در سیر و در عضلاتی چند که در حنجره
واقعست و در اضلاعی چند که بشیب افتاده و باستخوانی که شبیه
است بلام در کتابت یونانیان و تمته در عضله که مشترک است
میان ذو رقی و عظم لامی و عضلات دیگر که از انجا واقعست
ذکر اعصاب نخاعی و آن سی و یک زوج است و یک فرد هشت
زوج از ان فقرات رقبه است زوج اولی مصور است بسبزی و هر دو عصب
او از سوراخ مهره اول از گردن رسته است و پراگنده شده اند
در عضلاتی که مخصوص اند بسر زوج ثانی مصور است بسرخی و هر دو
عصب او از ان عضلی که در مهره اول و دوم از مهرهای گردن
رسته است و حس جلد سر بواسطه ایشانست و قوت عضله عریضه
که در قفا واقعست بواسطه این زوجست زوج ثالث مصور
است بلاژورد و چون پراگنده میشود در سوراخی که در میان

میان فقره دوم و سیوم واقع است یعنی در حشو ایشان منقسم میشود بدو
قسم یکی ازان می آید بجانب موخر از عضلات که واقعست در اینجا و
سید هر عضلات که واقعست در اینجا و سید هر عضلات را شعبه که
چون سر تقع میشود بجانب سفلی و باز میگردد بجانب مقدم و پراگنده
میشود در عضلی که در طرف خلف هر دو گوش واقعست در حیوانی که او
را نطق نباشد و یکی دیگر می آید به پیش و پراگنده میشود شعبه او در جایی که
نهاده است از پیش و در عضلاتی چند عریض که محرک خدین اند و در عضلی
که از پیش گوش واقعست در حیوانی که او را نطق نیست و در عضل صغیر
و زوج رابع از اعصابی که از نخاع رسته مصورست بسرخی و منظر او فقره
لقبه سیوم و چهارم است و انقسام او همچون انقسام زوج پیش است
و بیشتر او می آید بسوی گردن بعد ازان بعظم سفلی می آید عصبی
که مخالط زوج پنجمست یعنی با او آمیخته است زوج خامس مصورست
بسرخی و محل او میان فقره چهارم و پنجمست و منقسم میشود و بمثل جزو
سابق و مایلست بصغر و مرتفع میشود بجانب اجزاء و وحشی و منقسم
میشود میان سر و گردن جزو دوم متصلست بجزوی که واقعست
میان جزو پنجم و ششم و هفتم از گردن تا بمیان حجاب زوج سادس
مصورست بزردی و رسته است بعد از فقره پنجم از فقرهای گردن
و منقسم میشود بدو جزو و جزوی همچنانکه گفتیم در عضل سر و گردن و در
عضل عظم صلب یعنی استخوان پشت و جزوی از وی می آید بطرف

دوش زوج سابع مصورست بسیاهی و رسته است ازمهره ششم از
مهرهای گردن و منقسم میشود همچون زوج سابق و تفاوت انست که جزوی
ازو می آید بجانب دست و بازو پراگنده میشود و زوج ثامن مصورست
بسواد و رسته است بعد ازمهره هفتم از گردن و منقسم میشود و مانند
زوج سابق و تفاوت میان ایشان انست که از هیچ جزو
بجانب حجاب نمی آید و آن جزوی که بجانب دست می آید پراگنده
میشود در ذراع و همچنین رسته است ازمهرهای پشت دوازده زوج
زوج اول مصورست بسبزی و محل او مهره اول و دوم است از
ظهر و منقسم میشود بعد و هشتم بزرگتر او پراگنده می شود و در فضای که واقعست
میان اضلاع و استخوان پشت و هرگاه که ممتد میشود وصول می یابد
بضلع اول و متصل بیگرد و بزوج هشتم که نزدیک گردن واقعست
و میرسد بجگر و منقسم میشود در کتف زوج ۲ از ازواج صدری مصورست
بسرخی و رسته از میان مهره دوم و سیوم و جزوی ازو می آید
بجانب پوست بازو و اعطا میکند او را قوت حس و جزوی دیگر می آید
از طرف شیب و منشعب میشود بچند شعبه یکی بجانب عضل عظم پشت که دردو
دو وصف دوش واقعست و محرکاوست و بعضل که میل بجانب
ظهر و شانه دارد و جزوی ازین شعبه می آید بجانب مقدم و پراگنده
می شود و عضلهٔ که درمیان اضلاعست یعنی در فضای دوم از فضا
سینه زوج ۳ مصورست بلازورد و رسته است درمیان جزو

میان جزو سیوم و چهارم منقسم می شود از و شعبه چند و پراگنده میشود و این
شعبه در عضلات استخوان پشت و در هر دو عضلات شانه که حرکت دوش
بواسطهٔ اوست و آنچه می آید بطریق ارتفاع یعنی بر آمدن بجانب مفصل
کف یعنی بندهای کف دست و قسم دیگر محل او مقدم دست پراگنده میشود
و در فضای سیوم از ضلاع صدر زوج چهارم مصور است بحمرت و رسته است
از میان مهرهٔ چهارم و پنجم و منقسم میشود و همچنانکه زوج سابق و
از پیش و از پس در محلی که واقعست میان اضلاع صدر در میرود
زوج پنجم مصور است به شقره و رسته است از خرزهٔ پنجم و ششم و منقسم
میشود و همچنانکه زوج سابق در میرود در فضای پنجم از فضای صدری
زوج ششم مصور است بزردی و رسته است از خرزهٔ ششم و هفتم و منقسم
می شود و چون زوجی از پیش رفت و پراگنده می شود در فضای
ششم که از شش اضلاع صدری واقعست زوج هفتم مصور است
بسیاهی و رسته است از میان خرزهٔ هفتم و هشتم از جانب خلف و منقسم
می شود و چون انقسام زوج سابق و خبر وی از و می آید بفضای
نهم که واقعست در سر اضلاع نهم و در عضلهٔ که بر بطن گستروه شده
زوج هشتم مصور است بسیاهی و رسته است در میان خرزهٔ هشتم و نهم
و هفتم منقسم میشود و از جانب خلف چنانکه زوج پیش منقسم میشود در
عضل بطن زوج نهم مصور است بسبزی و رسته است از میان مهرهٔ
نهم و دهم و پراگنده میشود در اضلاع و عضل که در بطن گستروه

۳۸

زوج دهم مصور است بجمره و رسته
و ستقسم میشود بطرف خلف چون ا
دوازدهم که ایشان تتمه اعصابی ا
و سوسوم باثنا عشریه اند زوج یاز
از حرزه حادی عشر و ثانی عشر
از طرف خلف چون زوج دهم ا
آن ذکر کرده شد این قدر است
در فضای یازدهم دوازدهم که منب
گسترده شده زوج دوازدهم مص
رسته است از مهره یازدهم از پشت
چون زوج سابق و جزوی که از و
در اضلاع صدری و عضلی که بر بطر
دیگر مجموع عصبی اند که رسته است از
اند دیگر عصبی که مفرد و تحتست رسته آ
او مصور است بجمره و پراگنده میشود د
در جلیل و اتحتست و در عضلاتی که ظاهر
که از آن عظام عانه است و رست
از عصب زوج اول از و مصور
حرزه اول و از پیش بعضلاتی که

او را متنین خوانند و شعبه از و مختلط میشود با عصابی چند که از دماغ می آید
زوج ششم مصور است بزردی و رسته از خرزه دوم از خرزات
قطن و منشعب میشود عصب او از جانب مؤخر بعضل عظیم پشت و
از مقدم می آید بعضل که در ظهر واقعست و مختلط می شود شعبه او
با عصابی که فرو می آید از دماغ زوج هفتم مصور است بسواد و رسته
است از خرزه چهارم از قطن و پراگنده می شود و از طرف خلف شعبه
از و در عضلات استخوان پشت و از پیش در عضلاتی که بر
بطن واقعست بر عضل متنین و در زوجی که ازین ذکر رفت زوج
هشتم مصور است بسواد و رسته است از مهره چهارم از مهره های قطن و منشعب
میشود از مؤخر او عصبی بجانب عضلات که در جانب صلب واقعست
و بیرون می آید از مقدم او عصبی بجانب عضلاتی که بر بطن گسترده
است و بر آن عضله که او را نام متون کرده اند و باقی او شعبه عظیمه
فرو می آید بهبر و پای زوج نهم مصور است بسبزی و رسته است از
خرزه پنجم از قطن و روانه می شود از پس او عصبی بجانب عضل عظیم
پشت و بیرون می آید از پیش او عصبی که در شیرو و در عضلاتی
که بر بطن واقعست و در شیرو و در عضلاتی که بر بطن واقعست و
در شیرو و در عضل متنین و شعبه عظیمه که باقی می ماند ازین زوج فرو
آید بپای و رسته از عظم عجز سه زوج زوج اول مصور است بسرخی
و رسته است از جزو اول از عظم عجز و متفرق می شود و در ورکین یعنی

۴

در میرود و در وی زوج دوم مصور است بلا زوج در رشته است همچنین از

جزو دوم از عظم عجز و در میرود و در رکین زوج سیوم مصور است به برخی

در رشته است از جزو ثالث او و متفرق می شود و در عضل مقعد و پراگنده

می شود و در قضیب و عضل مثانه و رحم و پرده شکم در رشته است از استخوان

عصعص سه زوج و فرد است زوج اول مصور است به برخی و در رشته

است از میان استخوان آن از عصعص و جزو ثالث از عظم

عجز و پراگنده می شود و آن دو که پیش از وست از اعصاب

عجزی و آنکه در عقب او در می آید عصعصی و مجموع در عضلات احلیل

در میروند و در عضلاتی که منشاء او عظم عجز است و از اجزاء باطنی که از آن

عظم عجز و عانه است و در خارج رحم و زوج دوم عصعص مصور است

بسعه و اپراگنده می شود او با عصابی که از آن عجز و عصعص است

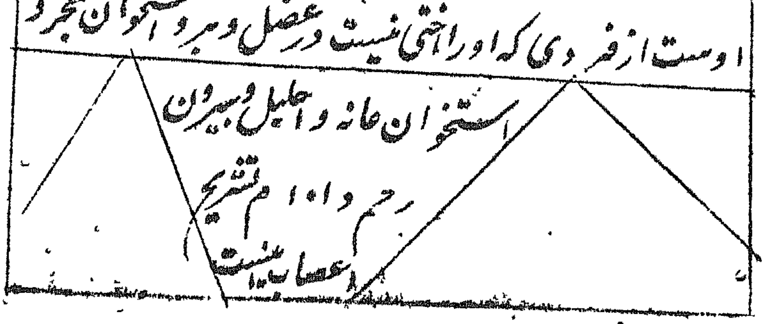
و آنچه از عقب اوست از اعصاب عصعصی در عضل و بره و در احلیل

و عظم عجز و استخوان عانه زوج سیوم مصور است بحجزه در رشته است

از میان عظم دوم و سیوم عصعص و پراگنده می شود با آنچه

پیش از و رفت در اعصاب عجزی و عصعصی و آنچه از عقب

اوست از فرد وی که او را اختی نیست در عضل و بره و استخوان عجز و

الم

المقالة الثالثة فی العضلات

چون از واجبات است که حیوان متحرک وحساس باشد بنابر آنکه او جسمی نامی حساس متحرک بالاراده است ومنبع حس وحرکت وباعث وی آنست که بواسطهٔ عصب بجمیع بدن فایض می‌شود وچون در طبیعت عصبی لیفی بود وتحریک اعضا ثقیله از وی متعذر حق تعالی عضل را بیافرید بنابر آنکه او مرکبست از عصب وغیر آن ودر وی حس وحرکت موجود وبواسطهٔ ترکیب در وی قوتی حاصل بخصیص آنکه از دماغ دور افتاده که آنجا عصب بغایت ضعیف بود وعضله عضویست مرکب از لیفات عصب ووتر ورباط که درهم بافته ومیان آن لحم پر شده وپرده گرد او درآمده وفایدهٔ آن تحریک اعضاست بواسطهٔ تشنج واسترخاء آن وعضل اگرچه مرکبست از اعضاء مفرده گرفته اند بقول جالینوس که او مرکب اول را حکم مفرد می‌دهد بعضی مرکب را چند مرتبه است اول مانند عضل که گفتیم او مرکبست از عصب ووتر وشظایای رباط ولحم است ومرتبهٔ دوم چنانکه عین که عضل وغیر آن در وی موجود است مرتبهٔ سوم همچون وجه که چشم وعضل وغیر آن در وی موجود است مرتبهٔ چهارم چنانکه سر که این امور در وی است باشیاء دیگر وپیش صاحب کامل آنست که عضلات پانصد وپنجاه وچهار است وپیش ابوعلی سینا آنست که پانصد وبیست ونه است ودر جوامع جالینوس مسطور است که پانصد وپنجه است واین

قول لصواب اقرب است بنابر آنکه او مشاهده کرده و بیان کیفیت تحریک
عضله عضو را آنست که قوت محرکه چون فایض میشود بر عضله از
دماغ بواسطه عصب عارض عضله میگردد تقلص یعنی کششی بطریق
خلف و وتر نیز متشنج میگردد و بواسطه تشنج عضل عضو منجذب
میگردد و بعد از آن چون عضله منبسط میشود و عود میکند بحالت طبیعی
وتر او مسترخی میگردد و پس ممتد میشود عضو و تشنج و استرخا اقتضاء
دو حرکت متضاده متعاقبه میکند بالفعل که آن حرکت انبساط
و انقباض است در عضو متحرک پس وتر واسطه است در تحریک عضل
عضو را و عضل واسطه است در تحقیق وتر و عصب و رباطات واسطه
اند در تحقیق عضو و عضل مختلف است بحسب مواضع و حاجت بدو
در پنج امر است اول در مقدار هر عضله که محرک عضوی بزرگ باشد
آن عضله نیز بزرگ باشد چنانچه عضله که موضوع است بر استخوان
ورک و آنچه موضوع است بر استخوان فخذ و هر عضله که محرک عضوی صغیر
بود آن عضله صغیر باشد چون عضله جفن دوم در شکل همچنین
اشکال عضل مختلف باشد بحسب حاجتی که بجانب هر یک از ان
بود یعنی چون احتیاج اقتضای شکل استدارت کند باشکال عضل چنان
باو بحسب عظم همین سبیل چنانکه زوجی از ان مثلث باشد چون
عضله که موضوع است بر صدر و بعضی مدور باید چون آنچه گرد مثانه
در آمده و بعضی مربع باشد چون عضله که بر بطن کشیده میشود و ما

وضع آن عضله که محرک عضو باشد حرکت انبساط و انقباض مستقیم باشد
بر طول افتاده بدین قیاس و هر عضوی که متحرک باشد بحرکت ارادی
او را عضله باشد که محرک آن عضو باشد اگر عضوی متحرک باشد
بیک جهت آن را عضله باشد که تحریک عضو بان جهت کند و اگر عضو متحرک
باشد بجهات مختلف او را عضلات مختلفة الوضع باشد که هر یک از ان
تحریک عضو کنند بدان جهت و درین حالت آن عضله دیگر
مساک کند از فعل خود و اگر این دو عضله متضاده در یک
حالت تحریک عضو بکنند عضو متحرک بهیچ جهت از جهات نشود
بل مستوی و قایم بماند مثلا وکف دو عضله دارد یکی در باطن کف
چون متشنج شود کف بهم آید و یک عضله در ظاهر که چون متشنج شود
کف منقلب گردد و اگر هر دو باهم متشنج شود کف مستقیم بماند و
میل بهیچ طرف نکند چهارم در ترکیب بعضی از وچنان بود که لحم
مختلط بعصب و رباط گشته و بعضی بعضی از آنجا که ابتدا بود
تا انتها محیط او گشته و تر رسته باشد از طرف او گویا که لحیم
گشته باشد بدو چنانچه عضله که بر بطن افتاده پنجم آنکه او تر داشته
باشد یا خالی بود بعضی از یک عضله یا دو باشد چنانچه وتری غلیظ
که می آید بعقب او را دو عضله می باشد بنا برآنکه عضوی که این
وتر می آید با و بزرگست و یک عضل کافی نیست بنا برآنکه فائده آن
وترا مری عظیمست که آن نکه داشتن قدم ست و نسبت با او

چون تسییری باشد بنا برین او را دو عضله مخلوق شد تا اگر آفتی بیکی رسد
دیگری قایم بمقام او باشد و بعضی انست که از یک عضله دو وتر
رسته است یا سه یا چهار چون عضله وسطی از عضلات
هفتگانه مقدم ساق که رسته است از وی چهار وتر
تا رکه می آیند بچهار اصبع قدم که اگرچنانچه هر یک
از اصابع را عضله بودی کوچک بودی و وتر
ایشان بغایت باریک بایستی و کافی بجذب عضو
نبودی و بعضی انست که خالی از وتر افتاده
اصلا و متصل اند بعضوی یا باجزاء لحمی چنانکه
عضله که بر مقعد افتاده و آنکه بر عنق
مثانه است و اعضاء متحرک
جلد جبهه است و عین و خد
و ارنبه و فک اعلی و اسفل
و شفتان و لسان
و حنجره و راس
و عنق و صدر
و کتف و مفصل کتف با عضد و مفصل عضد با ساعد و مفصل ساعد با رسغ و مفاصل
اصابع و اعضاء حلق و اعضاء تنفس و مثانه و انثیین و قضیب و مقعد و مراق
مفصل فخذ و مفصل ساق و مفصل قدم و مفصل اصابع والله اعلم تمت التشریح عضلات

المقالة الرابعة فی الاوردة ورید عبارتست
از عرق ساکن که از طرف جگر رسته است و قوت تغذیه و تنمیه از و حاصل
میشود و مجموع اورده یک طبقه بود و الا ورید شریانی که دو طبقه است و بریه
میرود و غذا ریه قلب از وست بسبیل رشح و چون دم کبد غلیظ بود دو طبقه
مخلوق شد تا آنچه از وی ترشح شود لطیف و صافی بود و مناسب غذا ریه و قلب باشد
و دو اصل اورده دو عرق است یکی از مقعر کبد رسته و از باب خوانند از آنجهت که
آنچه بجگر می آید اول از و در میگذرد و فائده باب غالب آنست که جذب میکند صفوت
کیلوس بجانب جگر و یکی از طرف محدب رسته است و از اجوف خوانند بنا بر آنکه
جوف او وسیع افتاده و فائده او ایصال کیموس است بر اعضا و تقدیم تشریح
باب از انجهت است که طریقه اهل تشریح تقدیم اعلی است بر اسفل و دیگر تقسیم
موقوف است بر تحصیل و چون کیلوس در کبد کیموس میگردد و ضرور است که مرور
از معده بجگر باشد و از جگر بسایر اعضا پس این دو عرق ضروریست که
باشد و عرق باب منقسم میشود در تجویف کبد بر پنج قسم هر شعبه متصل بزائده
و آن شعبه که می آید بطرف محدب جگر متشعب بشعب بسیار میشود و در اطراف جگر
متفرق میگردد و یک شعبه از ان بیرون می آید و آن طرف که نزدیک مقعر کبد است اورده
که از و ظاهر میشود منقسم میگردد بهشت قسم دو قسم از و کوچکترین انواع است
یکی متصل میشود بمعاء اثنا عشری تا جذب کند از و بقیه غذا و متشعب میشود
از و چند شعبه که پراگنده میشود در ثرب و قسم دیگر پراگنده میشود در شیب
معده جهت فرا گرفتن غذا و اقسام سته باقیه یکی از ان می آید بسطح معده

غذا دادن بنابرآنکه غذا باطن معده بزعم ایشان از عصاره غذاست
و درین سخن نظرهست ازانجهة که غذا نزد اطبا دمست فقط یا دم با دیگر اخلاط و
تولد اخلاط در کبد بود و همچنین اگر باطن معده تغذی بعصاره غذا کند منحرف
گردد از حالت طبیعی چرا که در وقت غذا فج باشد برود و بواسطه مشغول
شدن بدو جهة هضم از خدمت سایر اعضا باز ماند بنابرین مذهب حق
آنست که باطن معده از دم نضیج که می آید از شعب ورده بجانب او غذا میابد
و دوم از ستة باقیه می آید بطحال جهة غذا دادن و پیش از آنکه میرسد بدو منشعب
میگردد و از و شعبه چند که در هم رفته جهة غذا دادن و بعد از رسیدن بطحال هم
از و شعبه بجانب چپ معده جهة غذا دادن و چون در طحال در میان
او رسید جزوی از و صعود کرد و جزوی نزول و از جزو صاعد متفرق میشود
جزوی از و در طرف فوقانی طحال و جزوی ظاهر میشود تا میرسد بحدبه معده
و چون بدین محل رسید منقسم میشود بدو قسم قسمی ظاهر میشود در طرف چپ
معده جهة غذا دادن و قسمی غوص میکند و پنهان می شود در فم معده
تا سودا بدانجا ریزد و موجب تنبیه شهوت غذا گردد و قسم نازل در طحال
منقسم میشود چنانکه صاعد منقسم میشود و بظاهر و کاسین و متفرق میگردد
از و شعبه در طرف اسفل طحال جهة تنبیه شهوت غذا و جزو دیگر
دیگر ظاهر میشود و در ثرب جهة غذا دادن او و شعبه سیوم از اقسام ثمانیه
میآید بجانب الیسر و متفرق میشود و در جداول عروق که گرد معا مستقیم
در آمده تا مصّ لطیف غذا کند از ثفل و جزو چهارم بغایت کوچک افتاده

و باریک شعبه بسوی تحت بالا ان متفرع میگردد و در ظاهر محدب معده
از جانب راست بعضی در راست شرب و جزو پنجم متفرق می شود
در حد اول که گرد سعار قولون است جهت فرا گرفتن غذا و جزو ششم جوانب
سعاء صایم میگردد و باقی که دو دیگرند گرد لیفانی چند باریک که متصلست
بمعاء اعور در آمده بواسطه جذب غذا اما عروق اجوف منقسم میشود و در
نفس کبد بعروق کثیره باریک شعری تا جذب غذا کند از شعب باب بنابر
آنکه شعبه اجوف وارد می شود از محدب کبد بجوف او و شعبه باب وارد میشود
از مقعر کبد بجانب محدب و چون عروق اجوف ظاهر میشود از محدب کبد
منقسم میشود بدو قسم قسمی صاعد است یعنی میل ببالا دارد و قسمی نازل یعنی
مایل بنشیب است از آن صاعد بطریق حجاب می آید و نفوذ میکند در
مخلص می شود و دو عرق متفرق که بسیده غذا و حجاب بعد از آن محاذی
غلاف قلب گردد و ارسال میکند بسوی قلب شعب بسیار که منتفع میشود
از و نهایت باریک جهت غذا دادن غلاف قلب و همچنین متصل میشود بغشاهی
که قاسم صدرست در و هم منشعب میگردد و در و بعد ازین دو عرق بزرگ که
متصل است بهر دو اذن قلب و این عرق بزرگترست از سایر عروق قلب
و سبب بزرگی این آنست که عروق قلب جهت استنشاق نسیم ست و این عروق
جهت غذا است و هیچ شک نیست که غذا اغلظ است از نسیم پس منفذ او اوسع
و دهانهٔ او اکبر باشد و این عرق که در قلب رفته منقسم میشود بسه قسمت
یکی و سیم و در تجویف ایمن قلب از اینجا بریه وارد و وریدیه باشند

جابر انکه جوهر او و خلقتش شبیه است بعروق ضوارب جهت آنکه و غشاء
دارد چنانکه شرائین و فائده او دو امر است یکی آنکه خون که از و مترشح میشود ۳
در غایت لطافت و رقت و مشاکل جوهر ریه است و در و نضج یابد ثانیا
و قوام نیک حاصل کرده چنانکه خونی که در شریان و وریدی است و فائده
دوم آنست که نضج یابد خون در و تمام و ثانی از اجزاء ثلثه میگردد و گرد قلب
و بعد از آن پراگنده میشود و در داخل او جهت غذا دادن وی جزو سیوم از شریان
میل بطرف چپ میکند و میرسد بفقره خامسه از فقرات صدریه و در عضل
او و در غشاء چند که شبیه اضلاع واقع است و هر گاه که از قلب
در میگذرد متفرق میشود و از و شعب چند عنکبوتی تشکل در اجزای عالی
از غشائی که واقع اند در اعالی غلاف و هر گاه که بترقوت نزدیک میشود
از و دو شعبه ناشی میشود و بطریق دراب بناحیه ترقوت میرسد و هر
از و باد و شعبه میشود و از طریق خلف هر یکی ازین دو فرو می آیند با نجوا
سینه از طرف راست و چپ و بخنجری منتهی میشوند و در هر شعبه که در
میان اضلاع است ملاقی افواه ایشان می شود و ظاهر میگردد و نوعی از و بعضل
خارجی از صدر و هر گاه که میرسد بخنجری بطریق دراب نوعی از و می آید بعضل
که در میان اضلاع است و ملاقی میشود و دهن او بدهن عروق که پراگنده
است در و ظاهر میشود و از و طائفه که می آیند بعضل خارجه از صدر و هر گاه
که بخنجری ظاهر میشود و از و طایفه که می آیند بعضل مثل آنکه و یکی دیگر متحد
میشود و تشعب عضل مستقیم متصل میشود و اطراف او با طراف منشعب

صاعده از ورید عجزی که ذکر خواهیم کرد اما زوج بائی هر یک از دو فرد ازواج
شعبه از و مختلف میشود یکی متفرق در صدر و غذاء اضلاع اربعه عالیه او بسط
اوست و غیر او از اضلاع اربعه عالیه و ثانیه غذای مواضع کتفین میدهد
و ثالثه فرا میگیرد جانب عضله که در عمق رقبه است و رابعه نفوذ می کند در
سوراخ سته از فقرات گردن و از و تجاوز میکند و به سر میرسد و شعبه
خامسه که اعظم شعب است می آید بابط از هر جانب و متفرع میشود
از و چهار فرع فرع اول متفرق می شود در عضله که بر استخوان سینه
واقعست و فرع دوم در لحم رخو در سیر و و صفاقات ابطی یعنی جوف
او فرع سوم می آید بجانب صدر بطریق وراب فرع چهارم منقسم
میشود به ۳ جزو جزوی در می رود در عضله که بقعر کتف واقعست
و جزو ۲ در طرف عضله کبیره ابطیه و جزو ۳ میکند ر و بر عضد و میرسد
بدست و او را ابطی گویند و زوجی که باقی میماند از انقسام جزو اول صعود
میکند بطرف گردن و بعضی میگویند چون بعنق میرسد منقسم میشود و دو هر
یکی از ایشان بدو عرق که او را وداجین خوانند یکی از و ظاهر تر است
و او را وداج ظاهر خوانند و یکی اعور است و او را وداج اعور خوانند آنچه ظاهر
است چون صعود بجانب ترقوه میکند منقسم میشود بدو قسم اول
میل بقدام میکند و ثانی نیز اولا مایل بقدام است و بعد از ان منتقل
میشود و دور شانا با ظاهر میگردد و از ترقوه صعود میکند نیز ظاهر گردن و
لاحق قسمت اول میشود و از ایشان وداج ظاهر که معروف و مشهور

حاصل میشود اما پیش از رسیدن ظاهر میشود و از ایشان دو زوج یکی در
سیر و بطریق عرض و میرسد بحره و در موضع غایر فرود دوم بطریق و راب
در رقبه ظاهر میگردد و این هر دو فرد ملاقی یکدیگر نمیشوند و متفرع میشود
از هر دو جزو شعب غیر محسوس لیکن ناشی میشود و از زوج ثانی دو قسم
آورده محسوس یکی عرقیست که میگردد در شانه تا آخر دست و او را ورید
کتفی میگویند و از آن آورده ثلاثه محسوسه از طرف شانه ظاهر میشود دیگری
بر سر کتف و یکی بر سر بازو و بعد از آنکه با یکدیگر ملحق شوند منقسم میشوند
بدو قسم قسمی از آن در سیر و در ظاهر و بدو متفرع میشود و از و شعب
صغار و این شعب صغار متفرق میشود در فک اعلی و شعبی چند دیگر
که صغر ایشان در مرتبه نیست متفرق میروند در فک اسفل و
مجتمع میشود از هر دو صنفین شعبی چند که متفرق می شوند در حوالی
لسان و ظاهر عضله که موضوعست در آن و دوم مجارج و پراکنده میشود
در مواضعی که نزدیک هر دو گوش و سر افتاده است اما آنچه غایر است
او ملازم مری است و متشعب میشود و از و شعبه چند که مخالط شعبه ظاهر
است و متفرق می شود در مری و حنجره و عضل غایره و باقی در سیر وند
تا منتهی در زلامی و متفرع می شود از و فرعی چند که آن فروع در سیر وند
در فقرهٔ اولی و ثانیه و عروق شعری یعنی رگی چند باریک چون
موی و فروعی چند دیگر هم از و که می آید بغشای که مجلل قحف است یعنی
گرداگرد آمده بجمجمه میرسد و در سیر و آنچه باقی می ماند از آن شعب نفوذ

ا د

نفوذ میکند در جوف جمجمه که استخوانهای سر است از شقهای درز لامی و پراکنده
می‌شود و از و شعبی چند در دو غشای دماغ که آن غشای صلب و غشای
رقیق است و بعد از آن متحد میشود از غشای رقیق به دماغ و متفرق می
گردد در وی چنانچه متفرق شدن شرایین و گردد و در می آید غشای صفاق
و میرسد به موضع واسع از دماغ که آنرا معصره گویند و هر گاه که باطن اوسط
دماغ نزدیک میشود عظم او زیاده می گردد و بنا بر آنکه بعض غذا می کند و بعد
از آن ممتد میشود به ظاهر دماغ و ملاقی آن شرایین می شود که صعود
کرده اند و در آن محل منتسج میگردد و از ایشان غشای که آنرا شبکه مشیمیه
خوانند اما عروق یداورده که در دست و قسمت اصل او دو عرق
است یکی کتفی که آنرا قیفال گویند که در اصل کیفال بود و معرب است
و گویند اسم ملکی بوده است از هند و بعضی گویند اسم نهر است
و این قول به صواب اقرب است و بعضی گویند باسلیق ابن جنبی
است و یکی دیگر را ابطی گویند اما کتفی هر گاه که برسد به عضد متفرع
میشود از و شعب بسیار صغار که متفرق میشوند در اجزاء ظاهر از
عصب و هر گاه که میرسد به مفصل عضد منقسم میشود به قسم اول
حبل الذراع بود و او ممتد میگردد بر ظاهر زند اعلی بعد از آن به
جانب وحشی میل میکند بر ناحیه زند اسفل و متفرق می شود و
در اسافل وحشی بنصر رسغ و ثانی از اقسام ثلاثه متوجه میگردد و
به معطف مرفق در ظاهر ساعد و مخالط جزوی میشود و از ابطی

عیبز ابطی و لنفی ملاصق یکدیگر شده و انرا اکحل خوانند و قسم ثالث
۵ از اقسام ثلاثه متوجه می گردد و در میرود و مخالط می شود و با ابطی
چون میگذرد و در عضد متفرع می گردد و از و شعب چند و پراگنده میشود
در عضلات چند که مستبطن ادست یعنی اورا می پوشانند و هرگاه
که میرسد بنزدیک مفصل منقسم میشود بدو قسم یکی بعمق در میرود و
متصل میشود بقیفال و مرافق او میگردد اندکی و بعد از ان از
یکدیگر میگذرند انچه در نشیب افتاده بجانب انسی میگذرد و تا غایتی
که میرسد بخنصر و بنصر و بیطی و منقسم میشود و قسم ارفع از و در
اجزاء خارجی دست ثانی از قسمین منقسم میشود و در ظاهر ساعد
بچهار فرع اول از ان متفرع میشود و بصاعد بجانب رسغ
و فرعی دیگر از فروع بالاتر از فرع اول و فرع ثالث در وسط علم
متفرق می شود و فرع رابع که اعظم فروع است آنست که ظاهر
میشود و ارسال فرعی میکند که آن فرع محتاج جزوی از کتفی می گردد
بموضعی که وصف کرده شد و باسلیق بوده در میرود و در عمق ثانیا
باسلیق و اکحل ابتداء او از طرف انسی سمت بالای زند اعلی و بعد
از ان میل بجانب وحشی میکند و منقسم می گردد بدو قسم بصورت
لام یونانی و جزو اعلی او میگردد بجانب زند اعلی و فرا مو
گیرد رسغ و متفرق میشود در خلف ابهام و آن جزوی که میان
ابهام است و میان سبابه و مجموع و جزو اسفل بجانب زند اسفل

زند اسفل می آید و منقسم میشود و نسبت فرع فرعی ازو می آید بمیان سبابه و وسطی و
متصل میشود به جزوی از عرق که می آید نیز بند اعلی و با یکدیگر ملاحق میگردند
و یکی میشود و فرع دوم می آید بجانب وسطی و بنصر و آنرا اسیلم خوانند و
فرع سوم می آید بمیان خنصر و بنصر و اسیلم بیش محمد ذکریا نیست و
جمیع این شعب متفرق میشوند در اصابع اما اورده نازله که فرو می آید
تا باخر بدن از عرق اجوف اول انست که متفرع می شوند پیش از انکه
مستقر شود بر صلب شعب چند شعری که میرسد و می پوشاند کلیه
یمنی را و متفرق می شود در انجا و چیزی که نزدیک اوست و بعد
از ان عرق عظیم هست که بجانب کلیه یسری می آید و منقسم میگردد
لفائف و قاق یعنی رگی چند باریک در لفافات کلیه یسری و انچه قریب
بوی هست و بعد از ان دو عرق هست بزرگ طالع که ایشانرا
طالعان خوانند که ظاهر میشوند و می ایند بکلیه و بدان عرق جذب
مائیه کرده می شود و از طرف چپ کلیه عرقی می آید بیضه بعد از ان
دو عرق دیگر می آید با نثیین آن یکی که بطرف چپ می آید از ان دو عرق
فرا میگرد شعبه از ان دو رگ بزرگ که بطالعین معروفست و ان عرق
که بطرف کلیه یمنی می آید و مخالط هیچ شعبه نمیشود از انثیین الا بسبیل
ندرت و مجتمع میشود از عروقی که منتشر می گردد و بکلیه و عرقی که منجذب
می شود از کلیه بجانب انثیین کثیر التعاریج و فائده این هیئت انست
که منی درو نضج یابد و مستعد بیاض گردد و این عرق پنهان است

در قضیب و عنق رحم و بعد از آن عرق اجوف در نزدیک صلب منفرع
میشود و از و نزد هر فقرهٔ از قطن عروقی چند که می آید بخاصره و ۵
منتهی می شود باطراف او و عضل بطن و فروعی چند که در مهره و در نخاع
و چون منتهی میشود بآخر فقرات منقسم میگردد بدو قسم بشکل لام یونانی
و از آن قسمی که بطرف ران راست می آید و قسمی بطرف ران چپ
منشعب میشود و ازین دو عرق پیش از رسیدن بده طایفه که
از طوایف جو اند طایفهٔ اولی متفرق می شود در متنین و طایفهٔ ثانیه
در بعضی از اسافل صفاق و از آن ثانیه بغایت باریکست طایفهٔ
ثالثه در عضله که بر عظم عجز واقعست و طایفهٔ رابعه در عضلات
مقعد و ظاهر عجز و طایفهٔ خامسه در فم رحم و مثانه و منقسم بدو قسم
میشود و یکی متفرق میشود در دو دیگر در گردن مثانه و این قسم در
رجال بسیارست بواسطه مکان قضیب طایفهٔ سادسه در عضله که موضوع
اند بر عظم عانه و طایفهٔ سابعه در هر دو عضل بطن و اطراف این اورده
متصل ست باورده که فرو می آیند از حد مراق و بیرون می آیند
اصل این آورده عروقی چند بر رحم که بواسطهٔ آن متحد و رحم متحرک
میگردند طایفهٔ ثامنه در قبل در مهره و ند طایفهٔ تاسعه در مهره و در
عضل باطن فخذ طایفهٔ عاشره فرا میگیرد از حوالی هر دو بن ران و
ظاهر میشود در خاصره و متصل میشود باطراف آن و آورده که فرو
می آید از حوالی پستان و میگردد جزوی عظیم از طوایف عشره جزوی

بعضل الیتین و آن دو ورده باقی منشعب میگردد و از هر یکی از ایشان شعبه
که متفرق می شود بر عضلی که بر مقدم فخذ واقعست و شعبه که در ۵
عضل سفل فخذ از طرف انسی واقعست و شعبه کثیره که در عمق فخذ
واقعست و آنچه باقی بماند هرگاه که نزدیک زانو میرسد منقسم
میشود به عرق وحشی او ممتد میشود بقصبه صغری تا بکعب که
آنرا عرق النسا خوانند و انسی که مقابل اوست که آنرا صافن گویند
و آنچه در وسط واقعست آنرا باطن الرکبه گویند و منشعب میشود
از و نزد مرور او در باطن ساق شعبی چند که در عضل او پنهان گم
شود و باقی بماند از دو شعبه یکی در سیر خود در اجزاء ساق و شعبه ثانیه
متخلخل میشود در میان قصبه هر دو ساق تا آنجا که بمقدم جلست و
مختلط می شود بشعبه از جانب وحشی و این اورده چهار شعبه میشود و متجدد
بقدم می گردد و دوتا که در جانب وحشی است در طرف وحشی در سیر خود و
دو که در طرف انسی واقعست در طرف انسی در سیر خود و مجموع مختلط می

شوند چنانکه یک ورید میگردد والله اعلم
هذا التشریح اورده و شعبها

المقالة الخامسة فی الشرایین

شرایین عبارت
است از عروق متحرکه که از بطن ایسر قلب رسته باشند و در حرکت انبساط
و انقباض تابع او بود و فائده او ایصال روح حیوانی بجمیع بدن
بود و جمیع شرائین دو طبقه باشند طبقه داخل صلبست بنا بر آنکه

دعای حقیقی روح است و لیف او بعرض افتاده بنا بر آنکه حرکت انقباض
که دافع فضله دخانیست بدین طبقه است و طبقه خارجی لیف او ۵
بطول افتاده و در و لیف مورب هست بنا بر آنکه حرکت انبساطی
که جاذب نسیمست با دست الاشریان وریدی که یک طبقه است
و به ریه می رود وجهت آنکه ریه دایم الحرکت است و ثقیل نشود یک
طبقه آفریده شد اگر گویند وریدی شریانی همچنین به ریه میرود و دو
طبقه است جواب گوئیم که او بطرف سر میرود نه بمجموع ریه بدانکه از تجویف ایسر
قلب اولا دو رگ رسته دایم الحرکت که یکی مایل بصغر و یک طبقه است
و او را شریان وریدی خوانند و گفتیم که او بطرف ریه می آید و منقسم میشود
در وجهت استنشاق نسیم و ایصال دم بنا بر آنکه ممر غذا ریه و قلبست
و رگ دیگر که هم ازین طرف رسته و مایل بکبر است و او را اورطی گویند
و ابهر نیز گویند و این عرق چون از قلب ظاهر میشود منشعب میگردد
بدو شعبه آنچه کوچکست می آید بتجویف طرف راست و متفرق میشود دو
و شعبه دیگر گرد قلب میگردد و متفرق میشود در اجزاء قلب و آنچه باقی
میماند ازینه عرق منقسم میشود بدو قسم قسمی میل ببالا دارد و قسمی میل
بنشیب آنچه مایل بنشیب است بزرگتر است بنا بر آنکه اعضائی که در
نشیب قلب و اقعست بیشتر است از آنکه در بالاء قلب افتاده و نیز بزرگتر است
و آنچه مایل بصعود است منقسم بدو قسم میگرده و اکثر آن بجگر می آید بطرف راست
زبانی که بلحم رخوه وصول میباید که متفرق است در اجزاء عالیه عظام قص

فص و بعضی بر آنند که طبقهٔ دیگر در اندرون شرایین هست بافته مثل بافت
عنکبوت اما در شریانات کثیره ظاهر میگردد و این سخن اصلی ندارد و شریان
از تجویف ایسر قلب رسته بنابر آنکه طرف راست نزدیکتر است بجگر با جذب غذا
مشغول باشد و چون مقرر شد که شریان که بطریق صعود رسته و اکثر
در کبد قرار میگیرد و بطریق و راب بلجم رخو وصول می آید و منقسم می شود
بر قسم دو از و که آنرا شرایین سباتین گویند و سیوم نیز منقسم
می شود در استخوان سینه و فقرهٔ ششگانه از رقبه در نواحی ترقوه
تا میرسد بسر شانه و بعد از آن از او در میگذرد و بر بدین می رسد
ا اکوچک بابط یعنی بشیب بغل می آید و منقسم می شود و چون انقسام
سیوم از قسم اکبر اما سباتیان هر یک از ایشان در گردن منقسم میشوند
بدو قسم از طرف مقدم و از طرف موخر از آن مقدم منقسم می گردد بدو
قسم قسمی پنهان میشود در زبان و عضل باقی استخوان فک زیرین
و قسمی ظاهر میشود و مرتقی میگردد بجانب عضله که در صدغین و ابعض
و نزدیک بصدغین می گردد و بعد از آنکه مختلف می شود از انجا منقسم
میشود بشعبه بسیار شعبه از میان سر می آید و جزو موخر متجزی بدو
جزو میشود و از ان کوچک بیشتر آنست که مرتقی می شود یعنی بالا می آید
و متفرق میگردد در عضله که محیط است بمفصل سر و بعضی از آن
متوجه قاعدهٔ سر میشود و در میرود در ثقبهٔ عظیمه که نزدیک درز
لامی و قسمت و از ان جزو اعظم [illegible] میشود [illegible]

در سوراخ مجری منسج می شود بواسطهٔ رگها و طبقات بعد از انتساج
یعنی بافته شده مجتمع میشود و در ایشان زوج و پیچیده میگردد و بدو ۵۸
غشا و مرتقی می شود بجانب مغز و پراگنده می شود و در دو غشای
رقیق و بعد از آن در جرم دماغ میرود و چون پوست اندرونی اما قسم
نازل از شرایین او آنکه بطریق استقامت میگذرد تا میرسد باستخوان
پنجم از فقرات سینه بعد از ان استقامت بانحراف مبدل می شود
و انحدار می یابد و در میرود و در پشت بمرتبه که بعظم عجز میرسد و چون محاذی
صدر میشود و میگذرد و بروی منشعب میگردد و از و شعبه چند کوچک باریک
که متفرق میشوند در حوالی صدر و ریه و بعد از ان منشعب میشود از زیر
جزو و متحد میگردد و شعبه که منقسم میشود بدو جزو و متفرق می شود از
طرف راست و طرف چپ و بعد از ان پراگنده میشود و دو شریان که
می آید بجدا اول امعا و قاق و بعد از ان جدا میشود از و شرایین کوچک
مخصوص بکلیه و متفرق میشود و در لیفات از و آنچیزی که گرد او در آمده
است و جزو دیگر می آید بجهد و کلیه و بعد از ان منفصل می شود از و
دو شریان که رسته است و بطرف یمین می آید و آنچه می آید بطرف ایسر
مصاحب اوست آنچه بطرف گرده چپ می آید بلکه آنچه بطرف کلیه یسری
می آید منشا او آنست که بطرف خصیه یسری آید و آنچه بطرف خصیه یمنی
می آید منشا او و آنها شریانی بزرگست و آنچه بطرف کلیه یمنی بطرف خصیه
یمنی آید و بعد از ان جدا می گردد از ین شریان بزرگ شرایین بسیار

ومتفرق میشوند و جدا اول عروقی که در حوالی سه اخصیست و بعضی از او
متفرق می شود و در نخاع دور می رود و در سوراخ فقار و عروق خیده که نجا صیصم
می آید و از جمله جزوی هست کوچک که پنهان میشود در قبل و در
در سه و در زن پیدا شود و مخالط آورده میگردد و آن شریان بزرگ
چون میرسد با آخر فقار منقسم میشود با وریدی که مصاحب اوست
قسمی از ان بطرف راست می آید و قسمی بطرف چپ و هر یک از ایشان
در میروند در عظم عجز فرو می گیرند عجز و آن که می آید بطرف شانه منقسم
میشود و در می آید در اطراف قضیب و آن شریانی که فرو می آید
بهر دو پای هر یک منقسم میشوند و هر دو ران بدو قسم بزرگ یکی از طرف انسی
و دیگر از طرف وحشی آنکه از طرف وحشیست میل بجانب انسی می کند و در عضلها
که انجاست متفرق میشوند و رفتن او چون رفتن آورده هست یعنی از
آورده میگذرد و او نیز میگذرد و هر گاه که شریان موافق ورید گردد:
باطن بدن شریان حامل ورید گردد بنابر آنکه تا اشرف حامل اخس
از آنجهت که شریان از قلب رسته هست و حامل روح حیوانیست پس او
بود از آورده که از جگر رسته هست و در ظاهر بدن بعکس این بود
تا اشرف محفوظ تر باشد و ورید چون حاملی باشد از ان او بمنزله جنه

هست تا از مصادمات و آفات
خارجیه مصون باشد
و الله اعلم بالصواب

الخاتمة فی ذکر الاعضاء المرکبة

و او را آلی از آن جهت گویند که بعضی آلات حیوة و تنفس است و بعضی آلات
غذا و بعضی آلات شعور و بعضی آلات تناسل اما اعضاء حیات و تنفس
قلب و ریه و حجاب و قصبهٔ ریه و غیر آنست **قلب** اشرف
اعضا و رئیس مطلق و محل روح حیوانی بود و او مرکبست از
لیفات مختلفة الوضع و لحم صلب و غشای غلیظ گرداگرد او در آمده
همچون چیزی که بر کف دست نهند چگونه اطراف کف بر او محتوی
باشد ریه با قلب همچنین باشد و شکل او شبیه است بشکل صنوبر
و قاعده او از بالاست و محل او در میان تجویف صدر بود و سر او
مخروط افتاده و مایل بجانب چپ بود و شبیه قلب عظمیست غضروفی
که آنرا قاعده قلب خوانند و قلب را دو تجویف هست یکی از طرف
راست و یکی از طرف چپ این هر دو دائما در حرکت اند و طرف
چپ حرکت او بیشتر است چه او محل روح حیوانیست و خون بسیار
درین محل است منبت شرایین این جانبست و در تجویف ایمن دو دهن
دار و غشای و یکی آنست که در دو دهن از کبد بقلب می آید و دوم آنست
که دهن او بریه میرود و بطن الیسر نیز همچنین دو دهن دارد یکی منفذ شریانیست
از ریه بقلب و دیگر دهن عروق ضوارب که آن شرایین است
منفذی که از تجویف ایمن بسوی تجویف الیسر است از جانب راست
فراخ تر و بعد از آن تنگ می شود بتدریج تا منتهی میگردد بجانب الیسر و

و بواسطهٔ او دم لطیف از جانب ایمن بجانب ایسر میرود و هر یک از دو تجویف
قلب از خارج دو زایده دارند که شبیه اند بدو اذن که آنرا اذنی قلب گویند و
بعضی گویند که در دل سه تجویف هست که آن عبارت از بطون اوست اول و آخر
بزرگ افتاده و از ان میان کوچک و محیطست بقلب غشائی که آنرا غلاف قلب
خوانند جهت محافظت او و این غلاف ملاصق او نیست بنا بر آنکه اگر آفتی بغلاف
رسد قلب از ان مصون باشد و دیگر آنکه تا بواسطهٔ حرکت انبساط منضغط
نشود و ریه که گفتیم که محیطست بقلب حرکت او تابع حرکت صدرست و احتیاج بریه
آنست که آلت تنفس و صوتست و حاجت به تنفس بسبب قلبست بنا بر آنکه قلب
معدن حرارت غریزیست و او محتاج است بهوا بسبب ترویح بواسطه حرارت و
دفع بخار دخانی بنا بر این او را دو حرکت متضاده هست یکی حرکت انبساط که بدو
جذب نسیم میکند و یکی حرکت انقباض که بدو دفع بخار دخانی میکند و چون نسیم هستند که
هوا یکدفعه از خارج بقلب میرسد بنا بر آنکه معدن حرارت غریزی است و نگران
انقضا بود ریه را چون واسطه آفریده باشد تا او جذب کند و بعد از ان قلب بنا بدنا
ترویح حرارت غریزی شود و دفع بخار دخانی با انقباض میشود و از اجزای قلب
مایل بطرف چپ که در طرف راست جگرست و حرارت تمام دارد و اگر دل نیز که معدن
حرارت غریزیست مایل بطرف راست شدی حرارت بر یک شق مستولی گشتی و
موجب مضرت شدی و دیگر آنکه طحال در جانب چپست در غرض سرد است و هم
او سرد و خشک است پس حکمت باری عز اسمه مقتضی آن کرد که قلب مایل بدین طرف باشد
تا اعتدال درین شق حاصل گردد و چون قلب شریف اعضای رئیسه است اگر آفتی و جز

بدو رسد محتمل باشد چنانکه گفته اند القلب لا یحتمل الجراحة و یصحبها
الموت و گفته اند هر حیوانی که دل او بزرگتر باشد حرارت و تهور او زیاده باشد
مگر حیوانی که حرارت او کمتر باشد ریه مخلوقست از لحم وردی سخیف و از شعب شریان
وریدی و شعب وریدی شریانی و قصبه ریه و غشائی دو جسم مجموع کشیده و او بدو شق
بشده شقی طرف یمین که سه شعبه منقسم میشود و شقی طرف الیسر و مجموع کرد قلب آمده
و فائده آن ترویح قلبست بواسطه جذب نسیم و احالت آن بکیفیتی مناسب مزاج قلب و
دفع بخار دخانی و او مبدا صوتست حجاب عضویست مرکب از جوهر لحم و غشا و عصب
محرک و او مدبر ریه است در انقباض و انبساط و حایل است میان آلات تنفس و آلات
غذا و بدانکه از تشبیب کردن دو تجویف است یکی آنست که عظام صدر کرد او در
آمده و در وقلب و ریه است و تجویف دوم آنست که عضل مراق گرد او در آمده
و او بعانه میرسد و درانجا معده و امعا و کلیه و مثانه و رحم است و میان این
دو تجویف حجاب واقعست و ابتدا او از آخر غضروف استخوان سینه و لواب
می آید تا بمهره دوازدهم و متصل میشود انجا و ملتحم از دو غشا که قاسم صدر نامیده شود
و بجمیع جوانب اضلاع و گرد او در می آید و دو غشا از جانبین یکی از بالا و دیگر از جانب
است و منشا او از غشائیست که مستبطن اضلاعست و غشای دیگر هست از
تجاویف بطن و منشا او صفاقست که آن پوست بیرونی شکم است و در حجاب دو سوراخ
است یکی در موضع فقرات و یکی دیگر آنست که میگذرد و در وقتی از عرق اجوف و در
بدن می آید و در موضعی که میان حجابست ملتحم میشود و التحامی محکم و فائده حجاب دو است
یکی آنکه بواسطه او صدر منبسط و منقبض میشود با سایر عضلات محرکه صدر و فائده دوم

دوم آنکه حایلی باشد میان آلات تنفس و غذا **الات حلق** عبارتست
از مجموع مجریین که آن مجری قصبه ریه است و مری و ذکر مری در اعضا غذا کرده
شود و قصبه ریه عضویست مزماری شکل مولف از غضاریف و غشا بر ان کشیده
و او از قدام مری نهاده است و در ریه منشعب میشود و فایده آن تنفس است که
عبارت از جذب نسیم و دفع بخار دخانی بود و بالای او حنجره است **حنجره** عضویست
غضروفی که آلت اتمام صورت و حصر نفس بود و او مرکبست از سه غضروف یکی
از طرف قدام که آنرا درقی و ترسی گویند دو دیگر از طرف خلف که مایل مریست
و این دو کوچکتراند یکی را نام نیست و یکی را طرجهالی خوانند بنا بر آنکه در حالت
بلع با و می افتد تا چیزی در قصبه ریه نرود و انفتاح و انغلاق حنجره بدو حاصل
میشود و در جوف حنجره جسمیست شبیه بلسان مزمار که انضمام و انفتاح پذیرد
و صورت بدان حاصل شود **لهات** عضویست لحمی صنوبری شکل و از بالا
حنجره آویخته و فایده او تصفیه هوا بود از دخان و غبار و مدد صوت باشد **لوزتین**
دو عظم اند از لحم عصبانی شبیه بغدد که از اصل زبان رسته است و فایده او
منع هوا است از آنکه دفعةً نفوذ کند در ریه اما آلات غذا اول مجری دهنست
که فایده آن ظاهرست و دندان جهة سحق و طحن در دهن موجود **زبان** مولفست
از لحم ابیض و شرایین و اورده و اعصاب در اصل او و قطعه لحم غددیست
جهة انسکاب لعاب تا مطعوم مختلط نگردد و زبان در اساغت و اندراد و تقلیب
مضموغ ممد فم است و حس ذوق و تکلم بدو حاصل میشود **لب** مخلوقست از عصب
و لحم و عضل و شرایین و وریدی و فایده او ستر دهن است و حفظ مضموغ در دهن و لعاب

و اغاننه تر بکلم ماسے مرکبست از لحم و غشا و دو طبقه ہست و مجوفست
و مدخل طعام و شراب است و متصل بنهایت فم و بدایت معده ہست و چون برابر
عظم خنجری رسد فراختر گردد و آنرا فم معده گویند و حس او بغایت بود
معده و دو طبقه ہست داخل آن عصبانی جهت حس و خارج او لحمانی
جهت مدد هضم و کمون حرارت و از فم معده بتدریج فراختر می شود تا بنهایت
آن که نزدیک نافست و بر شکل کدو باشد و غذا در وی مستحیل بکیلوس شود و
امعا مخلوقست از غشیه و اورده و شرایین و لیفات عصبانی و او شش
است چنانکه گفته اند شعر روده های آدمی اندر عدد شش بیش نیست
+ کرده ام آنرا جمله در یک بیت منظوم ای حکیم + اولش اثنا عشر پس صایم و
آنگه دقیق + وز پس او اعور و قولون و آنکه مستقیم اولش که اثنا عشر
است یعنی عرض آن موازی ۱۲ انگشت صاحب او باشد در حالت انضمام اصابع
و این متصل بمقعر معده بود و بواب نیز گویند بنا بر آنکه در وقت هضم در نیز
او منغلق شود یعنی با هم آید چون هضم تمام شود منفتح گردد و دوم را که صایم
خوانند بنا بر آنکه دایما از غذا خالی افتاده و عروق ماساریقا بجزو جذب
شی لطیف کند و صفرا از مراره بدو منصب شود و بواسطه دوام این انصباب
او را شوید و از غذا خالی باشد و سیوم را دقاق گویند و در لیفات بسیار
بود و این هر سه را امعاء دقاق خوانند و چهارم که اعور گویند و هیچ کیسه ایست
که مدخل و مخرج او یکیست بنا بر این او را اعور گویند و پنجم را قولون گویند جهت
قولنج نیز بسیار که در وی پیدا شود و ششم را امعاء مستقیم خوانند بنا بر آنکه در آن

در آن کجی نیست و راست افتاده و اخر همه اوست و بمقعد متصلست امعا از
اینجهت پیچیده است تا غذا در و بماند و زود نگذرد و محتاج بغذا جدید نباشد
و نیز زود محتاج ببراز نباشد و امعا دو طبقه آفریده شد طبقه بعرض
و طبقه بطول و درین دو منفعت هست یکی آنکه تا از قبول آفات دور
باشد چنانچه در قروح امعا مشاهده میرود که از طبقه خارجی بسیار دفع
میشود و داخل بسلامت است و منفعت ثانیه آنکه احتیاج تمام بشدت
قوت دافعه هست که دفع براز بدو است بنابرین لیفات او بعرض
افتاده باشد چرا که لیفی که بعرض افتاده باشد جهت دفع است و درپیچیده بطول
جهت جذب و امعا سفلانی فراختر از امعا علیا آفریده شد تا ثقل
بسیار در و جمع شود و هر زمان احتیاج بدفع نباشد و بنابر اینست
که مثانه نیز وسیع آفریده شد که اگر چنین نبودی لحظه لحظه بدفع بول
مشغول بایستی شد **ثرب** عضویست مؤلف از دو طبقه غشائی و در
منشعبه از شعب عصب و اورده و شرایین بافته میشود و در طی تجاویف و هم بدان منتشر
شده و بواسطه برودت محل منجمد گشته و از جمیع پیه بود حاصل شده و گرد معده
بر آمده جهت کون حرارت و معاونت هضم **کلیه** عضویست مؤلف از لحم
غلیظ و عروق و شرایین و غشائی غلیظ حساس بدو محتوی شده و او مانند
نیم دایره است و برباطات قویه بطرفین پشت بسته شده است و کلیه طرف
راست بلندتر از کلیه طرف چپ است و متصل است بدیشان از عرق
اجوف تا انجا که بکبد میرسد و دو شعبه عظیم دارد یکی از ان منقسم میشود

درجرم او و ارسال دم میکند بسوی ایشان جهت غذا او و بکر جذب مائیه ٦
دم از ایشان که آن بولست و متصلست با ایشان از شراین بزرگ
شعبه که اعطای حیوت میکند و هر یکی از ایشان متصل بمثانه اند و خون و
بول از ایشان بمثانه میرود و منفعت کلیه جذب مائیه دم از کبدست و
رسته است از هر یکی در موضع الصّال او وعیه عنقی مستطیل التجویف واگر
کلیه نبودی که جذب مائیه از دم کردی مائیه بماندی و موجب استسقا
گشتی و کلیه یمنی از جهت بالا تر افتاده که رود ده اعور بسوی راست آمده
و قدری جای بده گذاشته است تا جای برنج یک تنگ نباشد **طحال**
عضویست لحمانی بر شکل زبانی و محل او جانب الیسر و مجذب او مماس
اضلاع خلفست و مقعر او مماس قعر معده و عروق و شراین در و منتشر
شده و هر لوطست بر باطات که از غشا و اضلاع خلف ناشی میشود و
متصلست بمعده و جای بزرگترست و منشا او از جانب مقعر کبدست و
او منزله عنقی است و باو جذب مره سوداء از کبد میکند و جای دیگر کوچک است
میان او و معده و بواسطه آن سوداء از طحال بمعده میریزد و حاجت طحال
و منشئه او السنت که جذب عکر دم یعنی دردی دم از کبد میکند بسوی خود
که دایه دمی آید بواسطه وجای دیگر دردی از سوداء معده میریزد جهت تشهیه
غذا او بنابراینست که چون طحال جوهر سیستی شبیه با سفنج که اسان باشد جذب
او و قبول او مر اخلاط غلیظه سوداویست تا منشا مره سوداء بود و اگر طحال جذب
سوداء نکند موجب حصول امراض سوداوی گردد مثل جرب و جذام و اگر زیاده

زیاده جذب کند همچنین موجب حدوث مرض گردد چنانکه جوع الکلب و
جوع البقر. مثانه در شیب معا مستقیم نهاده است و او دو طبقه است ۶۷
و طبقه داخلی صلب تر است و احتیاج بصلابت او جهة آنست تا صبور و محتمل
باشد در کیفیت آن چیزی که با بول آمیخته باشد و بر دهن او عضله است
و فائده او آنست که دهن مثانه منضم میگرداند تا بول بی ارادت از و
نیاید و بول از جگر در کلیه بدو می آید در مجرای که بجا لیقون معروف است و منفجر میشود
از و بطبقه باطنه از مثانه پس آب در آنجا منصب میگرداند تا از آن که
میشود باطن او از آید و [illegible] میشود و طبقه باطنه بظاهره التباق
سخت تا بول بیرون نیاید و تعبیه است لغشا و در حالتی که دفع بول است
این غشا میل بداخل میکند و بر دهن مجری متصل میشود تا بول باز نگردد
بیان [illegible] که آمده جگر عضوی رئیس است و جوهر آن لحمانیست و جسم
و غشائی در حس مجلل او شده و محل او در طرف ایمن است و محدب او بر
باطات قویه باضلاع مربوطست و مقعر و اعماس بطرف ایمن از قعر معده است
و او را پنج زائده است بمنزله پنج اصبع و بر معده محتوی شده و بر مقعر کبد
عرق رسته است که آنرا باب خوانند بعضی در نفس کبد منشعب شده و بعضی
بیرون آمده جهة جذب غذا و آنرا ماساریقا خوانند و از بعضی امعا الطیف
[illegible] کند و منشعب است بخسج گردانند تنضج آید و [illegible] از هم [illegible] میشود و از
محدب کبد عرق رسته است که آنرا اجوف گویند بعضی از منشعب او در نفس کبد
متفرق شده و فواتات او بعروق [illegible] منشعب شده است جهة جذب دم و [illegible]

از وخارج شده است اصل او روده
بدن بتشعب میشود وقسمی باسافل میتد
او درجانب راست است تحت شراسیف
وسعفرا ونزدیک معده است و امعا ومجا
نزدیک حجاب است و مربوطست برا
افتاده ودر عظم و ... زهد واطراف بعض
وبعضی چهار طرف وبعضی پنج و احتیا
کند ودیگر اخلاط وجوهر کبد شبیه است به
اثنا عشری با امعاء دقاق نفوذ میکند
که آنرا ماساریقا خوانند منبسط می شود
وعمل میکند و او را با خلاط اربعه صرسیا
حیب فتاده وطحال بر طرف راست
عضو لسیب عصبانی و نزم او مقعر کند
که در کبد است فرد منفذ دارد بیشه
اثنا عشری تا صفرا از مراره باسو
منصب میشود ومقعر معاء دوم متصل
صفرا ست از وم تا بجذب او سد
نکند یا آنکه جذب تام نکند آفتها بد
گیرد واگر صفرا اندر جگر عفن گردد

مقدار که باید باعضای بول دفع کند ریش و سوزش مثانه پدید آید و اگر دفع
آن ماده بعضوی دیگر افتد حمره و نمله در آن عضو پیدا گردد و اگر در همه تن
پراگنده شود یرقان پدید آید و اگر بروده فرود آید اسهال صفراوی و سحج پدید
آید اما آلات شعور دماغ و چشم و گوش و بینی است **دماغ** عضوی رئیس
و محل روح نفسانی بود و او مرکب است از مخ و اورده و شرایین و غشای رقیق
بد و محیط شده و طلاق او نیست بنابر آن فائده که در غشای قلب گفتیم که
عبارت از آنست که اگر آفتی بغشا رسد بدماغ نرسد و غشای صلب که
همچنین بطانه این غشاست و مماس قحف است و شکل دماغ مثلث مخروط
بود و قاعده او مقدم راس است و آلین از مؤخر است زیرا که منبت اعصاب
حس است و سر او از مؤخر دماغ است و صلب زیرا که منبت اعصاب حرکت است
و دماغ از جهت عرض که از طرف پیشانی بود تا پس سر سه قسم میشود و اصغر
بطون بطن اوسط است و دماغ متشکل بشکل دوده است و آنرا دوده خوانند
و اوسع بطون بطن مقدم است و دماغ را سه مجری هست که فضلات از آن
مندفع میشود یکی را دو زائده هست شبیه بدو سر پستان که از منخرین بر آید
در و نفوذ کند و فضلات دماغ خارج شود و از دوده دیگری از انتها بطن مقدم
و یکی از انتها بطن اوسط بطریق دراب نفوذ کند منفذ هر دو باهم متلاقی
میشوند و آن منفذ بتدریج تنگ می شود تا بغده مجوفه که میان مجری خاکسار
غشای صلب موضوع است منضم میشود و فضلات از و بحنک مندفع میگردد
نخاع جسمی مشابه جوهر دماغ است و خلیفه او است و او را سه غشا بود یا هیچ

دنباله دماغست که در فقرات منحدر می شود تا العصعص بحث چشم
از اعضاء شریفه است و مرکب از سه رطوبت و هفت طبقه است و دو عصب ٧٠
دارد و هر دو در شراعین متفرق گشته و نسبت او با بدن نسبت طلیعه است با رئیس
در اعلی بدن مخلوق گشته و در آن خلافست که دیدن بواسطه آنست که از او شعاع
شئ مرئی متعلق میشود یا از مرئی شعاع راجع برائی میشود و اصح اولست طبقه
اول که ملاصق هواست ملتحمه گویند و جوهر آن لحم و سمین است که مخالط جمیع اجزای عین
است و مجموع عروق و سطوح است و آنرا بیاض عین گویند و طبقه دوم را قرنیه گویند
و آن جسمی صلب شفافست و بر عنبیه محیط شده و منفعت او حفظ سایر طبقاتست
و طبقه سیوم عنبیه گویند و لون او مختلف بود و بعضی اشخاص سیاه و در بعضی
ازرق و بعد ازین طبقه رطوبت بیضی است و او رطوبتی سفید شفاف بود
و طبقه چهارم را عنکبوتیه خوانند و آنرا غشائی رقیق است مانند نسج عنکبوت
و او میان رطوبت بیضی و جلیدی بود و او از اطراف طبقه شبکیه منبعث است
و بعد ازان رطوبت جلیدی بود و آن جسمیست مانند جلید بغایت شفاف
و طرف ظاهر او مسطح جهت انطباع مرئیات و طرف باطن او محدب و وسط
او در نقبه عصبه مجوفه که حس ابصار بدان بود قرار گرد و بعد ازان رطوبت
زجاجیست که شبیه باشد با آبگینه گداخته و طبقه پنجم را شبکیه گویند و او از وری
زجاجی بود و طبقه ششم را مشیمیه خوانند و او در حقیقت از اجزاء غشاء رقیق
است و او هم چون غشائیست که بر مجموع محتوی شده طبقه هفتم را صلبه گویند
و آن غشاء غلیظ بود که ملاقی عظم عین گردد و حقیقت ابصار رطوبت جلیدی

جلیدیه حاصل میشود و باقی الات و معدات اوانند چه رطوبت بیضیه حافظ او
بواسطه او مشغغه و فعله در جلیدیه منطبع نگردد که موجب اضرار او شود و
زجاجی مغذی اوست و طبقات از اقدام و خلف بمچو وقایه او اند فتبارک
الله احسن الخالقین صنع کرد افریدگار تعالی بصنع خویش چشم
بهفت پرده و سه آب منقسم بصلب و مشیمه و شبکه و زجاجی و پس جلیدیه و بیضیه و عنکبوت
و بیض و عنب و قرنیه و ملتحمه گوش عضویست عصبی و غضروفی و هوائی متموج
مجتمع میگردد در ثقبه عظم حجری نفوذ میکند و چون مصادم عصبیه میشود
که در صماخ مفروش است و قوت سامعه در وست ادراک اصوات حاصل می
دارد این عضو نسبت با سمع همچنانست که رطوبت جلیدیه نسبت با بصر **الف**
بدانکه منخرین چون بالای بینی رسد بدو تجویف منقسم شوند قسمی با قصای هم
بینی منتهی شود و جهت تنفس و استنشاق هوا و قسمی بعظامی که شبیه مصفات است
منتهی گردد جهت دفع فضلات دماغی و رسانیدن روایح بدان دو عصبه که
شبیه بدو سر پستان اند و ادراک روایح بدیشان حاصل و آن زایدتان
پستان گویند اما ناسل انثیان و قضیب و رحم است انثیین مرکب از لحم
سفید غددی که آن لحم رخو متخلخلست و در و منافذ بسیار است و هر یکی از انثیان
بنشانی از موضع قطن متصلست و از جوانب کرده همچنین عرقی غیر ضارب
و عرقی که حرکت دارد جهت رسانیدن خون که ماده منی است و همچنین عروق
انثیان و شریان از شرایین که موضوعست بر صلب بیرون می کنند تا
کاه که با نثیین آمد با مزاج منی شد تغییری عظیم تام و چون در اقسام عروق

١٧

متشعب از دو عرق که متصلست بهر دو شریان او و سیاهات او لعابیج است تا منی
در وی حاصل گردد همچنانکه دم حیض با شیره بیشود در پستان و غذا جنین میگردد
و رسته است از آن دو عاکه از ایشان منی لضب بیشود بقضیب و این دو وعا
را اوعیه منی خوانند و در ذکور دراز تر بود تا بحد عانه برسد و بعد از ان منحدر
شود بقضیب و همچنین در ذکور این دو اوعیه فراخ تر و سخت تر باشد و دراز تری بواسطه
آنکه تا منی در وی رسیده شود و استحکام درازی و حبت و غلظ بجهت آنکه تا منی زود در وی
نفوذ کند و بقضیب آید و از قضیب برحم اما صلابت تا پاره شود و بواسطه بعد
مسافت و اوعیه منی در اناث بخلاف این بود یعنی کوچک تر و تنگ تر باشد کوتاه تر
بواسطه آنکه احتیاج بانصباب منی در پستان بخارج نیست و ضیق بجهت آنکه منی
ایشان رقیق است و نفوذ ایشان در مجاری ضیقه بزودی میشود و انثیین
زن کوچک و پهن باشد و در طرفین فرج پنهان و از ان مرد بزرگ و ظاهر
و مستدیر بود و **قضیب** مرکبست از اعصاب و شرائین و اورده و خلال آن
بلحم آگنده شده و در وی مجری بول و منی دو دی هست و جوف او از رطوبات خالیست
و منشاء او و عظم ست معروف بعظم عانه و از پهلوی او دو عضل است رسته مقابل
یکدیگر و داخل او و باطن مجوف است و حاجت بدو جهته دو فائده است یکی قصد اول
از طبیعت نفوذ منیست در اوعیه جهت رحم و از جهت است که عصبیة الجوهر مخلوق گشته
تا در حس سبب ار بود و لذت شود و انسان بمجامعت و تناسل باقی بماند و او را
خالی از رطوبت آفریده تا در حالت جماع ریح در وی و تجویف او در و نفوذ حاصل
گردد و ثانی عبارت از انست که تجویف او بریح ممتلی شود و سهم ایشان اندر و ح

و اورده او بدم تا ممکن باشد و در زنن رحم حس حشفه بیشتر که از سر قضیب است
بنا بر آنکه گفتیم تا ازین فعل ملتذ شوند و موجب بقای نوع گردد و فایده تقنیب الصبیان
ماده زرعست مستقر خویش و در پهلوی او دو عضل جهة آنست تا در حالت مجامعت
از طرفین کشیده میشود و مجری مستقیم باشد و اوعیه منی کشیده گردد و منی بزودی
بیرون آید و منفعت ثانیه آنست که بقصد و فعل طبیعت ثانیا ظاهر میگردد و این
امر چنان باشد که مثانه نهاده است نزدیک مجری منی و طبیعت مجری بول از
مجری ممتاز گردانید از موضع مقعد تا بموضعی که منشا ذکر است و در ذکور دراز
مخلوق گشته ~~رحم~~ عضویست مخلوق از لیفات عصبانی و دو طبقه است و او همچو قضیب
است مقلوب و موضع او میان مثانه و معاء مستقیم است و فوهات عروق بدو متصل شده
دفع فضله طمث و تغذیه جنین و او را مجرای است محاذی فم فرج برای خروج
طمث و جنین و وصول منی بدو و در فم او غشائی تنک هست که ازاله بکارت بدان میشود
رحم در حالت علوق منضم میشود و در حالت ولادت فراخ می گردد و فضله طمث در
حالت آبستنی غذا جنین میشود و در حالت رضاع مستحیل بشیر می گردد و رحم را شوق بجذب
منی است و از جهت در وقت مجامعت مایل شود بطرف فرج و منفعت رحم آنست که
منی در و قرار گیرد تا جنین از و متولد گردد والله اعلم **وکیفیة تولد**
الجنین بدانکه چون منی مرد و زن در رحم قرار گیرد و اجتماع سوء المزاجات
خالی باشد و رحم صحیح و نقی بود و از واردات خارجی و اسباب بادی صحیح المحفوظ باشد
از قوت عاقده که در منی مرد موجود است و از قوت منعقده که در منی زن حاصل
امتزاج پیدا شود و چهار نقطه مانند حبابها پیدا گردد یکی در محل دل و دیگر در محل دماغ

دیگی در محل جگر و دیگی بر همه محتوی گردد تا حافظ حرارت غریزی و دوائی اعضا بود

و نوباوت عروق بدو متصل گردد تا از ان مجری غذا بجگر طفل رساند و این را حالت

اولی خوانند و بهفته تمام شود و درین ایام قوت متصرفه تصرف نماید در ماده

بی امداد جسم و دیگر اینکه بواسطه مدد و معاونت رحم باشد و بعد ازان ظهور نقطها

سرخ میشود در آن و منافذ عروق پدید آید و نبات فرزند خون حیض روانه شود

و این را حالت ثانیه گویند و بچهار روز تمام گردد چنانچه یازده باشد و بعد ازان

علقه گردد و این را حالت ثالثه گویند و این شش روز میشود و بعد ازان مضغه شود

و بعضی اعضا از هم متمیز گردد و سطح مالم از دم حیوانی و طی مدد و مترشح گردد و مستعد ان

شود که از واهب الصور تعالی و تقدس روح حیوانی زند و مفید گردد و این حالت رابعه

گویند و بدوازده روز تمام شود و بعد ازان مزاج ذکوری و اناثی ظاهر گردد و

اعضای اصلی تمام شود و این را حالت خامسه گویند و بسه روز تمام میشود و بعد ازان

اعضا تمام خلقت گردد و عروق مفاصل و مجاری بنطور میوندد و این حالات مذکوره

ذکر آن مدت اقل از اناث پیدا شود چنانچه خلقت پسر بسی روز تا چهل روز تمام شود و اناث

دختر از چهل تا پنجاه و بعد ازان بالهام تا مدت ششماه اقل مدت حمل و جنین در ضعف ایام

تمامی خلقت حرکت نماید و در سه ضعف ایام حرکت خروج کند مثلا اگر بسی و پنج روز تمام شود

بهفتاد روز متحرک گردد و بدویست و ده روز که هفت ماه باشد بیرون آید و

غالب آن بود که بماند و اگر بچهل روز تمام شود بهشتاد روز حرکت کند و بدویست و

چهل روز که مدت هشت ماه باشد بیرون آید و غالب آن بود که نماند و دلیل گفته اند که

جنین در ماه هشتم باضطراب آید و حرکت کند اگر صحیح المزاج و قوی الحال بود خرق عشیمه

کنند و باذن باری عز اسمه بیرون اید و بماند اگر ضعیف بود و قوة حرکت عنشید و
خروج نداشته باشد از ان حرکت متالم گردد و اگر مهلت یابد تا ماه نهم و خستگی از و ٥ء
زایل گردد و قوت گیرد و در ماه نهم بوجود آید و بماند و اگر بغایت ضعیف بود
در شکم بمیرد یا انکه در ماه هشتم بیرون اید و ازین حرکت خستگی او زاید شود و
هوای خارج بنسبت با او غریب بود پس هلاک گردد و اگر در چهل و پنج روز تمام
شود در ماه نهم بوجود آید و باقی ماند و اکثر چنین می باشد والعلم عند الله

تعالی والله علی کل شیء قدیر
والیه المرجع والمصیر

هیئت نشستن او در رحم او انست که بر کعب نشسته و هر دو کف دست بر سر زانوها نهاده
و هر دو چشم فرو گرفته و بر پشت دست نهاده و روی بطرف پشت مادر کرده
و بعضی بر انند که روی ماده بطرف شکم مادر است و آن صحیح ملاحظه حمایت قلبست
و این هیئت او نشست جهت انقلاب اقرب بشکل طبیعت جهت خروج و اگر متعدد
بود یکی بر خلاف یکی واقع باشد و ابو علی سینا در شفا آورده که پنج فرزند در حملی
آورده اند و همچنین منقولست که بیست فرزند در پنج حمل آورده اند و مانده است
و نقل کنند که زنی را سقوط طاری گشت و هیچ کیسه اقتاد و از و نهاد صورت کوچک
در آن بود و همچنین منقولست که اگر زنی پسری و دختری باد ... و غالب آن
باشد که خود و فرزندان نماند و اگر دو پسر یا دو دختر باد ... و غالب آنکه بماند و از
حیوانات انسان و فرس در حالت آبستنی تحمل مجامعت دارند و گفته اند که
نشاید که زن آبستن گردد چنانچه منقولست که زنی دوازده فرزند در حمل اول در

و از آن اسپ نمی باشد و اگر بشود تلف گردد و گویند که هر زنی که در حالت آبستنی
نمک بسیار خورد فرزند را ناخن نباشد بنا بر حدوث و تیزی نمک و خون حیض در
حالت آبستنی منقسم بسه قسم میگردد یکی آنکه طبیعت قادر بود بر اصلاح آن و این نوع
منقسم بسه امر گردد اول آنکه غذا جنین بود دوم آنکه منعقد گردد با لحم و شحم تا پر کند
میان اعضا خالیه و سیوم آنکه صعود کند بثدی جهت آنکه تا مستحیل شود با شیر و موجود
باشد جهت غذا او قسم دوم آنکه طبیعت تصرف در آن نمیتواند کرد و اصلاح امکان
نیست تا نیست بماند و عند الوضع دفع می گردد و از انفاس میخوانند و از آن بسیار
بسی روز از آن دختر تا چهل روز زیاده نمی باشد و خون حیض در بلاد حاره
زود تر پیدا میشود و در بلاد بارده دیرتر و پیش اطبا آنست که در میان
ده و یا نجده پیدا میگردد و با فقها آنست که در نه سالگی امکان پیدا شدن
هست و بعضی از اطبا برانند که از چهل و هشت سالگی تا شصت می باشد و بعضی
گویند در سی و پنج سال بسته میشود و اقل زمان مدت حمل شش ماه است بمقتضی
کلام مجید حَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًا و چون زمان رضاع که
دو سالست بمقتضی نص وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ لا شش ماه زمان حمل می باشد
و پیش ابو علی سینا اکثر زمان حمل چهار سالست و اقل شش ماه چنانچه گویند من
رسانید کسی که اعتماد تمام بر قول او بود که فرزندی در آمد بعد از چهار سال و دندان
رسته بود و گویند امام شافعی مدتی بشوال بوده و همچنین منقولست که زنی بعد از شش روز
در حالت حیض چیزی از وی جدا شد و در محل دماغ و دل و جگر نقطه چند بوده و گویند
از رجال که تا هفتاد و هشت سال فرزند میشود و اندکی برین زیاده و پیش بعضی استثنا

که منی در زن هم باشد و طبیبی که هست ازان فرحسبت و این سخن معتبر مثبت و
حدیث نبوی علیه من الصلوات اجملها ومن التحیات اشملها بروایت انس بن مالک که در
صحیح مسلم آورده عن انس ان ام سلیم حدثت انها سألت نبی الله صلعم عن
المرأة ترى في منامها ما يرى الرجل فقال اذا رأت ذلك فا
غتسله یعنی چنانکه مردان خواب می بینند و انزال می شود زنان نیز همین حالت
طاری میشود همچنانکه مرد را غسل واجبست زنان نیز باید کرد و غسل جنابة خروج
منی است و همچنین منقولست از ثوبان که گفت یکی از دانشمندان یهود نزد حضرت
با نصرت خواجه عالم خلاصه وجود بنی آدم آمد و به امتحان زبان سوال بکشود و گفت
سبب چیست که فرزند تارةً نر است و تارةً ماده خواجه رسل و هادی سبل الذی
نزل فی شانه وما ینطق عن الهوى ان هو الا وحی یوحی فرمود ماء
الرجل ابیض وماء المرأة اصفر فاذا اجتمعا فعلا منی الرجل منی المرأة
ذکرا باذن الله تعالى فقال الحبر من الاحبار لقد صدقت وانک لنبی
یعنی در جواب آنکس فرمود که آب مرد سفید است و آب زن زرد و هرگاه که جمع کردند
و غالب گردد منی مرد بر زن فرزند نر بود و بعکس عکس چون این بیان فرمود آن شخص گفت
راست گفتی و بدرستی که تو نبی حقی و اطبا گویند منی مرد سفید است و غلیظ بمنزله المخ و منی
زن زرد است و تنک و بمنزله شیر است یعنی در تاثیر انفحه و دیگر و لون غشا
گرد جنین درآمده غشا اول را مشیمه گویند و کیفیت پیدا شدن او چنانست که
چون منی وارد میشود بداخل رحم در رحم منضم میگردد و بسوی او اجتمع جوانب منی
رحم است منعقد میگردد و ظاهر او بحرارت سطح رحم بسبب حرارت غشائی گردد و می [illegible]

از امشیمه خوانند و بواسطه لزوجت متعلق میباشد و به اسفنج مشبه از داخل رحم و انزا
نقر رحم گویند و بعد از ان فوهات شراین هست یعنی فوهات اورده و نفوذ میکنند ١٧
ازین فوهات دم و روح و منتسج میگردد اورده و شراین که متصل اند باطراف لیفان
بدین فوهات و دهنهاء عروق و بعد از ان اورده باطلی میگردد و وریدی میشود و
سیر و ورید که جنین از سره جهت غذا داون و شراین باطلی میگردد و وریدی میشود و
سیر و دقیا جنین از سره جهت افاده روح و تعدیل او شرایین گویند اول چیزی که حاصل
میگردد از اعضا و ارواح روح حیوانیست بنا بر انکه حدوث او سهل است و تکون اعضا
بود که چون منی در رحم گرم شود و متبخر گردد از اجزاء لطیفه و مختلط میشود از ابخره لطیفه
و مختلط میشود از ابخره ناشی از ارواح امر که نفوذ میکند بجانب او از شراین حاصل
میگردد و از مجموع روح حیوانی میگردد و جنین بواسطه او حی و حدوث این روح در وسط
منی هست بنا بر انکه اگر میل بجانبی باشد ترجیح غیر مرجح لازم اید و برین اشارت رفته
و این تجویف چون تمام گشت بطن الیسر قلب هست و بعد از ان جنین حی میگردد و محتاج
میشود بغذا پس قابض میشود به قوتی که جذب میکند غذا به رحم و رحم مخلوق میگردد
تا نفوذ کند این دم فاذی ورو و بنا برین عضوی که اول تمام میشود و تکون او گونه
سره هست و تجویف قلب اول عضویست که حادث میگردد و از منی اما صلابت جرم قلب
مانع سرعت تکون اوست بنا بر نیست که تمامی تکون سره پیش از تمامی تکون قلبست و
حدوث تجویف قلب پیش از حدوث سره هست و امام فخر الدین رازی بدین قائلست
چنانکه بیان کرده شد و این خون بواسطه حدت و یبوست صلاحیت غذا جنین ندارد
مادام که مزاج او معتدل نگردد و پس بنا برین جگر آفریده شد و وقت می باشد که

از تمامی تکون جگر سبق میگیرد و بر تمامی تکون قلب بانچه بعضی برین قایلند از ان جهت
که او عضوی رطوبت و ماده متولد رطوبت است موجود و بخلاف قلب که در ان رطوبت نیست
و بعد از ان چون حیوت حاصل گشت و غذا می باید ضرور است که حس او و جاذب
شود و متحرک بارادت و حصول این دو امر بدماغ می شود و بنا بر انکه روح حیوانی
گرم افتاده و قبول حس و حرکت زمانی حاصل گردد که عضو بارد باشد پس دماغ مخلوق
گشت که مبدا سکون او سابق است و قلب بنا بر قابلیت رطوبت باشد اما تمام خلقت و بعد
از تمامی خلقت قلب است و جنین را در ماه دوم غشائی حاصل میشود که انرا الفیح
گویند و این غشا حاصل میشود میان سره و بول تا امتیاز بگردد و بواسطه ملاقات
بنا بر انکه بول چون از سره بیرون می آید از انجهت که مجری احلیل بغایت
باریک افتاده در زمان اشتغال بعد از زوال دست در ماه دوم متخلق میگردد غشائی
دیگر که او را سلا ما خوانند که محافظت بشره جنین میکند از ملاقات بخارات که قایم
عرق است و بزرگان ماده این دو غشا فضلاتی که حاصل میگردد از غذا ابی
و اصل میشود بدو از جنین و دلیل برین آنست که جنین در ماه اول و دوم
اندکی بوسیله او می شنید و دلیل برین جاری شدن اعراض است بر ماه در
اشیاء سنجه چون گل و انگشت و غیره و تنفر از لحم و حصول ثقل بدن و کر غشا ثلاثه
حافظ جنین اند از آفات و مصادمات و احتیاج بغشائی دیگر نیست جهة فضله براز
از انجهت که بخیه ماکول او است بغایت رقیق و صافیست حق سبحانه تعالی بکمال قدرت باهر
گماشته بر جنین قوت مصوره که تا حفظ کند و تشکیل هرجزوی بحسب اقتضاء او نموده منفصل
میگویند که مشابهت بواسطه آنست که در حالت مجامعت تخیل صورت کند یا اثر

هر یک از ایشان صورتی متصور گردد و از عجایب است که گویند زنی در ان حالت
تخیل ماری کرده فرزندی که حاصل شد سر او مشابه سر انسان بود و باقی او شبیه مار
و گویند این فرزند تلف کرد بنابر انکه گفت من از مار می‌ترسم و قول حجم و مشابهت فرزند بهاء
الدین نیست که ماده صورتی قبول کند که الصورت پدری باشد یا مادری یا صورتی خارج
و بسبب نوع اخر بسیار است از امور سماوی و ارضی که عده آن جز خالق لم یزلی ندارند اگر گویند
سبب اختلاف صورت معلوم شد سبب اختلاف سیرت چیست چنانچه اکثر حکما و علما اولاد ایشان
بر نهج صواب نمی‌روند و بعکس جواب آنست که غایت همت جهال و نهایت لذت ایشان جماع است
نفس ایشان گویا که فایض میگردد بداخل منی ایشان فرا میگیرد بسیاری از قوی و
ارواح و بنابرین در عقل و فکر سایر قوی قوی الحال و حسن الافعال می باشد اما
حکما و علما چون لذت و همت ایشان اکتساب کمالات و حصول مثوبات و وصول درجات
لاجرم متبری از لذات می‌شوند و بواسطه الضرورات تبیح المحظورات گاه گاهی بواسطه
بقای نسل بدین امر اقدام می‌نمایند و چون قلب تمام ایشان در فعل بسیار بود
طبیعت را اعتنائی شافی و توجهی کافی بجانب مولود نباشد پس لاجرم ناقص عقل و فهم
و کم خرد افتاده باشد و حق درین سخن ارادت فاعل مختار است و اظهار قدرت
شامله که سند حسبت در حکمت بالغه و هو یخرج الحی من المیت و
یخرج المیت من الحی یفعل الله ما یشاء و [illegible] یحکم ما
یرید همیشه ه تمام شد نسخه تشریح مصوری بفرمایش میان احمد علیخان صاحب [illegible]
دهلوی زاد الله شفقته که در حسن اخلاق و ذات خود یکتای روزگار اند بتاریخ ۲ محرم
سنه ۱۲۶۴ هجری از دست فقیر جمیل الدین صورت اختتام پذیرفت فقط تمت بالخیر